

L Á Z Á R B A L Á Z S

Mocorgó vízcsepp

Dokumentumdráma Bertók László művei és költeményei alapján

Játszódik 1955 és 2015 között

Szereplők:

Öreg költő
Fiatal költő
Anya
Apa
Nagymama
Ávós főhadnagy
Tizedes
Első Ávós
Második Ávós
Dr. Marton Ernő ügyvéd
Takáts Gyula, költő, a Kaposvári Megyei
Könyvtár igazgatója
Csorba Győző, költő, a Baranya Megyei
Könyvtár igazgatóhelyettese

Kellner Béla, a Kaposvári Megyei Könyvtár
Igazgatója
Nagyatádi könyvtárigazgató
Smasszer
Első tanú, Agitátor 1.
Második tanú, Agitátor 2.
Öreg kulák
Dr. Lechner János
Bányász
Tanácstitkár
Párttitkár
Elnökhelyettes
Katona 1,2,3,4,5

ELSŐ FELVONÁS

1. jelenet Az Öreg költő dolgozószobájában

A nyolcvanéves Öreg költő pécsi lakásának dolgozószobájában 2015-ben. Idegőrlő írógépkatogás hallatszik, amíg lassan feljön a fény. Körben könyvespolcok tele könyvekkel, mapákkal. Az íróasztalon iratok hevernek, melyek közt az Öreg költő keresgél, majd emel ki, fut át egyet-egyét hümmögések, sóhajok, félmosolyok közepette. Egyszerre észreveszi a nézőket, és onnantól hozzájuk beszél, mint végig az egész darab folyamán.

Öreg költő Kérem, ezek itt családi iratok. Gyerekkoromban otthon, az „ómárium” „főső” fiókjában volt egy jókora fémdoboz. A tetejére színes páva volt festve. Nem tudom, eredetileg mire szolgált, de amióta az eszemet tudom, fontos családi iratokat tartottak benne a szüleim. Száz évre visszamenőleg. Dédapám földvásárlási papírjai, pálinkafőzési engedélye 1885-ből, „móringlevél” ugyanabból az időből, bírósági, örökösödési végzések, anyakönyvi kivonatok, az éppen aktuális adóívek... Az a doboz őrizte évekig ezeket a papírokat is. Aztán „átköltöztek” az én fiókomba. Néha már úgy nézek rájuk, mintha egy idegen emberéi volnának, mintha másnak a titkai-

ban turkálnék. Máskor meg mintha a vilám csapna belém, vágom vissza őket a fiókba. A kulcsot is ráfordítom. Összetépném, megtaposnám valamennyit.

Házkutatási jegyzőkönyv 1955-ből. „Tényállás”, ahogy egy negyvenhat éves parasztember, az apám szavai nyomán föl-vették. Levél, hogy „ugrott” a főiskola. Levelek ügyvédtől, bíróságtól, büntetés-végrehajtási irodától, tévészcsétől, tanács-tól. „Vélemény az iskola volt tanulójáról”. Szabadlábba helyezési igazolvány. A rendőri felügyelet dátumai, pecsétjei, aláírásai. Aláírásgyűjtő ív, aláírásokkal, 1956 márciusából. Erkölcsi bizonyítvány, amely „erkölcstelenségemet” bizonyítja, 1958-ból. „Mentesítés” a büntetőjogi következmények alól, 1962-ből. Versek 19 éves koromból. *olvasni kezd*

Átok (részlet)

Egy egyetem és két főiskola elutasított

Kivert kutyaként lődörgök az utcán,
felém köszönnek, de én nem tudom.
Tiprom a földet és bámulom maflán
s rámbök a való már ezt is unom.
Unom az esti motoszkáló csendet,
unom a poros utak illatát,
unom a vigaszt, hogy kevés a felvett,
mert elem huppan mindig: nincs tovább...

Kérem, én nem akartam megdönteni a rendszert. Fogalmam sem volt, hogyan kell elkezdni az ilyesmit. Én csak torkig voltam már a hazugságokkal, az igazságtalanságokkal, az elkeseredéssel, csak nem volt mit enni, csak nem lehetett már élni. Én csak éppen leérettségiztem, és szerettem volna továbbtanulni. Nem azért, mert mindenki futott a föld elől, menekült a faluból, hanem mert már tíz évvel azelőtt eldöntöték a szüleim, hogy taníttatnak. Mert a kilenc-tíz hold föld már két gyereknek is kevés lett volna, mert aztán megszületett a kisebbik öcsém is, mert jól tanultam, és a tanító meg a pap is rábeszélte őket.

Amikor 1954 nyarán az Egri Pedagógiai Főiskoláról – ahová a budapesti bölcsész-karról „átírányítottak” – megjött a levél,

hogy „a felvételi vizsgán megfelelt, de férőhely hiányában felvenni nem tudom”, a Pécsi Pedagógiai Főiskolára pedig már nem is hívtak be pótfelvételezni, bennem csak akkor „merült föl”, hogy a kitűnő bizonyítvány, meg a jeles érettségi, no és a „középparaszti” származás önmagában talán mégsem elég ahhoz, hogy tovább tanulhassak. Ez a felismerés rést vágott az életemen, léket, amin át rám zúdult az akkori élet minden nyomorúsága. Ezután írtam keserűséggel és indulattal teli verseim, melyeket el is küldtem néhány volt osztálytársamnak. Talán ettől ijedtek meg, akik már mindentől rettegtek.

Egy ideig otthon hányódtam, mentem a mezőre a családdal krumplit szedni, szüretelni, dolgoztam az erdőszelvényben. Majd '55 március 15-től felvettek a marcali postára, s végül nyáron a Pécsi Főiskolára is, magyar–orosz szakra. Ekkor fölmondtam, és 1955. augusztus 15-én hazaköltöztem Vésére a szüleimhez, hogy kicsit otthon legyenek, s készülődjek a főiskolára. A ház körül tettem-vettem, fát vágtam, hoztam be, enni adtam az állatoknak, komoly munkára nem fogtak be. Így eshetett, hogy amikor 1955. augusztus 19-én délelőtt kilenc órakor két ávós alhadnagy „csak úgy”, civilben beállított a verandára, ott álltam a „pitarban”, s amikor kiderült, hogy miért jöttek, s hogy a házkutatáshoz kerített két tanú is ott van már a hátuk mögött, én engedtem be őket.

Változás, a sötétben megszólalnak az írógépek, majd a Rákosi a jelszónk című dal:

*Zeng messze neved,
hős harcra vezet
győztes vörös zászló.
Új élet felett hirdet
egy nevet:
Rákosi a jelszónk.
Rákosi elvtárs,
népünk ma erős vár,
vidd a győzelmek útján,
Ránk boldog idő vár!
Dalt zeng a hazánk,
nagy hősi fiát*

*dicséri az ének.
Megnőtt az erőnk,
békés a jövőnk,
boldog, szabad élet.
Rákosi elvtárs,
népiünk ma erős vár,
vidd a győzelmek útján,
Ránk boldog idő vár!*

2. jelenet Házkutatás

1955. augusztus 19-e, Vése. Szülőház, első szoba. Szemben a kásztli, mely alul fiókos, felül polcos szekrény, mellette kétoldalt az utcára néző zsalus parasztablak, balra az almárium, rajta a bőrkötéses Károli Biblia. Jobbra egy ruhásszekrény és két ágy, valamint egy sifonér és egy asztal. A padló négyzet alakú téglákkal van lerakva. Elöl jön a Fiatalköltő, mögötte az Első és Második Ávós civilben, Első és Második tanú, akik leülnek majd az asztalhoz, mögöttük Anya és Nagymama, Apa a jelenet végén érkezik.

Fiatalköltő a kásztlira mutat Abban a szekrényben vannak!

Anya De hát, mit akarnak a fiamtól, kérem?

Első Ávós Tessék kimenni! közben Második Ávós a fiókokból szedi ki a leveleket, nézi az iratokat

Nagymama Jaj, Lacikám, mi történt, jaj, édes Istenem, segíts!

Fiatalköltő Nyugodjon meg, Mama, minden rendben lesz!

Első Ávós a Fiatalköltőhöz Maga nem beszél! Na, menjenek már!

Első tanú olyan hangsúllyal, hogy nem lehet eldönteni, segíteni vagy mőszerolni akar Hol van a férje?

Első Ávós Csendet! Itt mi kérdezzük! Hol van a férje?

Anya Gabonát hord a Petókéknak!

Nagymama Viktor meg a cséplőgépnél dolgozik a második szomszédnál!

Anya Szólunk mindjárt Pistikének, fusson át Viktorhoz! Ő majd hazahívja!

Első Ávós Pisti meg Viktor?

Anya A fiam két öccse.

Nagymama Jaj, ne tessék bántani a Lacit! Rendes fiú, jelesre érettségizett a gimnáziumban, utána meg az erdészetben és a postán is becsületesen dolgozott, mert csak most vették fel...

Anya fojtva Hallgasson már!

Első Ávós emelt hangon Utoljára mondom, menjenek ki! a tanúk felé Maguk meg üljenek le! Anya és Nagymama ki, Első Ávós becsukja az ajtót, majd rámutat az asztalra rakott levelekre. Ez az összes levele?

Fiatalköltő Lehet, hogy van még néhány az alsó fiókban.

Első Ávós Lássuk csak, vannak itt füzetek is! A fontosnak tartott iratokat, füzeteket az asztalra teszik, ezeket viszik el bizonyítéknak, a lényegtelennek tűnőket a szoba közepére szórják.

Második Ávós a bőr Biblia kötéstáblája alól iratokat vesz ki, Fiatalköltőhöz Ezek mik?

Fiatalköltő Tejcarnoki, beszolgáltatási iratok, meg van köztük néhány egyházi és gyakrabban használt hivatalos irat is. Második Ávós átfutja és a szoba közepére dobja az iratokat, közben az Első Ávós egy jókora fémdobozt talál, amire egy színes páva van festve. Abban meg családi iratok vannak. Első Ávós kiönti a szoba közepére, szortírozzák az iratokat, de egyet sem tesznek az asztalra, Második Ávós felemel egyet közülük.

Második Ávós Hát ez?

Fiatalköltő A dédapám pálinkafőző engedélye, 1885-ből.

Második Ávós olvas Hm, nézzük csak: „azon feleknek kik az önhasználatrai adómentes pálinkatermelésre való engedélyt igénylik... az égető készülék minősége: közönséges kazány, tartartalma 92 liter... az anyagok melyekből a pálinka termeltetni fog: szilva, szőlő, törköly és borseprő...” Érdekes, na jól van, akkor jöhetnek a könyvek! Földre dobja a papírt, majd a másik Ávóssal a könyvespolchoz mennek, és egyenként kirázzák a könyveket s utána a szoba közepére dobják őket. Némelyikből kiesik egy-egy levél, vers, ezek többségét már az asztalra teszik.

Első Ávós Az összes, könyvekből kieső iratot, levelet és verset rakjuk az asztalra!

Második Ávós Rendben! *az egyik versbe beleolvas* Ezt hallgasd meg, *Nyitány* a címe:

A vasúti töltésen
poros talpfák hátán,
mérickskél két fiatal
tavasz fordulásán.

Kinyílott a messzeség,
bele kell csak nézni.
Sínre áll a karcsú lány,
egyensúlyoz, méri...

De szép! *Röhögnek* Ezt maga írta?

Fiatal költő Én.

Második Ávós Nézd már, a szerelmes postás! *röhög, majd hirtelen komolyra vált* Hol volt állásban?

Fiatal költő Marcaliban dolgoztam a postán augusztus 15-ig, de négy napja itthon vagyok, mert felvettek a Pécsi Főiskolára.

Második Ávós Hát nem jó magának a posta?

Fiatal költő Nem.

Első Ávós Miért, mi akar lenni?

Fiatal költő *elgondolkodva, halkán* Ember.

Első Ávós Na ne szórakozzunk! *Tanúkhoz Írják alá! A táskájából előveszi az előre elkészített jegyzőkönyvet, majd miután aláírják a tanúk, elteszi az asztalon lévő versekkel, levelekkel, iratokkal együtt. Így! Akkor ezzel megvólnánk! Fiatal költőhöz Maga velünk jön! Ezalatt észrevétlenül belép a Fiatal költő apja.*

Második Ávós Gyerünk!

Apa *beáll az ajtóba, mint egy andráskereszt* Laci, nem mész!

Első Ávós Álljon félre!

Apa *fenyegetően* Laci! Nem mész!

Második Ávós Azt akarja, hogy megbilincseljük? *Előveszi a bilincset, évszázad hosszúnak tűnő csend. Az Apa lassan félreáll, az Ávósok kivezetik a Fiatal Költőt, a tanúk némán utánuk. Bebecog a Nagymama.*

Nagymama Jaj, fiam, elájult a Zsófi, gyere gyorsan! Jaj, Istenem, jaj, Istenem, mi lesz velünk! *Mindketten ki, fényváltás.*

Öreg költő *belép a szobába* A pobjeda orral a kapu felé ott állt a veranda előtt, beültet-

tek, elhúzták a függönyöket és elindultak velem. Kérdeztem, hogy hová visznek, de nem válaszoltak. Így esett – ahogy évtizedekkel később írtam *Dédapám, március* című versemben –, hogy dédapámmal, aki a családi fészket építette, és a családi legendárium szerint betyárokkal is barátkozott, összekeveredtünk ebben a huzatos kárpát-medencei történelemben...

...így esett, hogy ezerkilencszázötvenötben, akik illetékes körökben, gyúrt, sípujú ingétől megijedtek, lefüggönyözött autóval jöttek értem is, betolattak a komora ajtaja elé, de hogyha tükörnek kinevezhetjük, a függönyös üveg vert fényében már a pince ajtaja láthatta fölösleges önmagát, sőt, a kocsí vége a kiskonyha előtt, s talán az utolsó szó jogán, talán fiam jogán csak, ha egyszer mesélünk, és nem felejtünk, el kell mondanom, hogy nem ügyeltek a részletekre, a lökhárító vonalában a kemence gubbasztott, mintha minden rendben lenne, csupán csak betolattak udvarunkba, s úgy jöttek, mintha már mennének vissza, háttal arcunknak, s háttal a történelemnek, azt játszva mégis, hogy előre...

Nemrég olvastam, hogy aznap, 1955. augusztus 19-én jelent meg a *Szabad Népben* Rédei Jenő „A dolgozó osztályok áramlása” című cikke. Hát „elkapott az áramlás” engem is.

Változás, közben felhangzik a Köszönjük néked, Rákosi elvtárs! című dal úttörők előadásában:

*Úttörőknek kisvasútja medve módra szusszan,
Fák alatt ma messze indul, völgyből hegyre néz.
Mennyi gyermek útrakelhet énekelve hosszan,
Kisvasúton messze menni édes mint a méz*

*Úttörőknek áruháza fényes, mint a csillag.
Benne mennyi dundi mackó, benne mennyi kincs.*

*Labda, mozdony vár a polcon, két szemünk
meg csillog,
Mind miénk a képes könyv, oly szép, hogy
párja nincs.
Köszönjük néked, Rákosi elvtárs,
Tiéd a hálánk, tiszta lángja ég.
Reád ha nézünk, büszke az arcunk,
Virágot hintünk, amerre mész.
Fogadjuk néked, Rákosi elvtárs,
Utadra lépünk, Te vezess tovább!
Tavaszra nyíló gyermeki nótánk,
Elébed hajlik, mint virágos ágy.*

3. jelenet *Első kihallgatás*

1955. augusztus 19-e éjjel. Az Államvédelmi Hatóság egyik kihallgató helyisége Kaposváron. A fal körbepolcozva, teli dossziékkal, mappákkal. Egy vallatólámpa, két szék, az íróasztalon kislámpa és a precízen előkészített, lefoglalt levelek, füzetek, iratok. Az egyik sarokban ödör víz. Jelen van a *Fiatal költő*, a középkorú Ávós főhadnagy (a vizsgálati osztály vezetője) és a fiatal Tizedes, mindketten kék ÁVH-s egyenruhában.

Tizedes behozza a *Fiatal költőt* Főhadnagy elvtársnak jelentem, a gyanúsítottat előállítottam!

Főhadnagy Jól van, tizedes, kint várjon!

Tizedes Értettem! Ki

Főhadnagy Neve?

Fiatal költő Bertók László.

Főhadnagy Született?

Fiatal költő Vésén, 1935. december 6-án.

Főhadnagy Anyja neve?

Fiatal költő Papp Zsófia.

Főhadnagy Apja Bertók István, két öccse van, Viktor és István, igaz?

Fiatal költő Igen.

Főhadnagy Lakcíme?

Fiatal költő Vése, Rákóczi út 44. Kérem, hol vagyok, miért vagyok itt?

Főhadnagy Kuss, itt én kérdezek! Időben megtud mindent, vagy siet valahová? Mondja, Bertók, nem szégyelli magát? Ilyen bajt hoz a szülei fejére? Hallom, hogy az apját is majdnem bilincsbe kellett verni, hogy magát be tudjuk hozni a házkutatás

után, az anyja meg közben elájult? Milyen egy szemét, önző alak maga, mi? Firkálgat, okoskodik összevissza, aztán ez lesz a vége! Hát milyen költő, író lesz az ilyen emberből, mi?

Fiatal költő ...Kérem, én nem csináltam semmi rosszat...

Főhadnagy Na ne nézzen hülyének, minket akar átverni? Azt hiszi, nem tudunk magáról mindent? Lássuk csak... 1953-ban jelent meg *Kenyér* és *Csokonai él* című verse a *Dunántúlban*, idén tavasszal meg három verse a *Somogyi Néplapban*. megfogja az egyik székét Üljön le és olvassa, mit írt magáról bemutatkozásként a *Néplapban*! egy számozott iratot ad a fiú kezébe, aki értetlenül néz rá Mi lesz már? Ol-vas-sa! A fiú lassan olvasni kezd, majd egyre jobban belelendül. Az olvasás alatt a Főhadnagy rágyújt.

Fiatal költő „Magamról. Szeretem az irodalmat, mint az életet. De szívesebben beszélek az irodalomról, mint az életemről, hiszen az ember húszéves korig mennyit is él? Mennyit? Csak nagy tervei, vágyai, álmai vannak, és fiatalos hite. Élményei most jönnek seregestől, és most kezd az élményein igazán elgondolkozni. Vésén születtem. Az általános iskolát ott végeztem. Majd a csurgói gimnáziumba kerültem. Tavaly érettségiztem. Jelenleg a marcali postán dolgozom. Verseim először 1953-ban jelentek meg, a *Dunántúlban*. Mik a terveim? Nagyon sok van, amennyi egy húszéves emberbe belefér. Dolgozni, tanulni akarok, és nem utolsósorban írni, jó és igaz verseket írni.”

Főhadnagy Ó, be szép, csupa napfény, csupa derű, igaz?! Aztán ehhez képest mit bőfög néhány sorral lejjebb a *Lefekvés előtt* című versében: *olvas*

Hiszek: elhull a férgesünk:
bürokraták, csibészek,
bérencek, talpnyalók, gazok,
honáruuló pribékek.

Na és hogyan is szól az a bizonyos rész a *Kenyér* címűben? Azt mondja, hogy 15-ös bűnjel...

Reá gondol vágyón, kinek még
Nem juthat, mert nem engedik,
Akik vagonszám gyűjtik össze,
Hogy nagy felár jusson nekik.

Értjük mi, barátocskám! Alattomosan buj-
togatunk az államhatalom ellen?

Fiatalköltő Ké...

Főhadnagy Tagadja? Hát akkor tessék, ol-
vasom a naplóbejegyzését: „1954. nov. 18.
Tegnapelőtt elvitték minden gabonánkat
és kukoricánkat. Becsaptak. Keresetemet,
meg Viktorét tulajdonították el.” Ajjaj
Bertók, nem lesz ez így jó... *cigarettaival kí-
nálja* Kér egy szálát?

Fiatalköltő Nem, köszönöm, a tudóm...

Főhadnagy Tudjuk. PAS port is szedett
rá... Na akkor most olvassa csak ezt a
Csendélet című verset! Gyerünk!

*Odaadja neki a verset, a Fiatalköltő csodálkoz-
va nézi, majd olvasni kezd.*

Fiatalköltő Csendélet

Főhadnagy Hangosabban!

Fiatalköltő *enyhén megemeli a hangját*
Csendélet

Elvitték minden gabonánkat.
Anyám sírt, apám hallgatott.
Öcsém lopott a sajátunkból
a lónak egy marék zabot.

Ülünk az esti lámpafényben,
latolgatjuk, hogy mi maradt:
Üres padlás, s apám szemében
egy ki nem mondott gondolat...

Főhadnagy Elismeri, hogy ezt maga írta?

Fiatalköltő Igen, kérem.

Főhadnagy Elismeri, hogy a 17. bűnjelű,
Csendélet című szennyiratot egy-egy pél-
dányban elküldte Weisz Jenő és Zsovár
József vádoltoknak is?

Fiatalköltő Elismerem.

Főhadnagy És ez ismerős, barátocskám?

Ti emberevő vad kufárok,
akik miatt a föld ma átok,

vigyázzatok: a nép szavára
a föld bekapja, aki bántja...

Metsző tekintettel néz a Fiatalköltőre. Igen?

Fiatalköltő Ez az *Intés* című versem részle-
te, és majdnem elvitték a tehenünket is...

Főhadnagy *meggyőződéssel, szenvedéllyel*
Szóval vádaskodunk? Szervezkedünk?
Izgatunk? Itt a világkommunizmus épül,
nem imperialista tőkefelhalmozás folyik,
értve? Az osztályharc fokozódik, és a népi
demokrácia építéséhez szükségünk van az
ilyen okos emberekre, mint maga, hiszen
tudjuk ám, hogy végig kitűnő volt a gimná-
ziumban! De sose felejtse el, hogy ezt a népi
demokráciának köszönheti, különben sehol
sem lenne! *rövid csend, belenéz az iratokba*
Hm. Az utolsó évben aztán látszólag a szoc-
ialista költészet felé is megtalálja a hangját,
de minket nem ver át, nyilván csak ezzel
akarta fedni államellenes összeesküvését, a
rendszer megdöntésére tett kísérletét!

Fiatalköltő Én nem akartam megdönteni
semmit, én csak verseket írtam!

Főhadnagy Mint 1952-ben az iskolai faliúj-
ságra kiragasztott, izgató tartalmú *Nem ta-
gadam* című versét?!

Fiatalköltő I-igen, de én nem...

Főhadnagy Ne szerénykedjen, Bertók!
Okos, ravasz ember maga, tudjuk ám! Talán
még a betegségét is csak színlelte, hogy
nyugodtan, rejtőzködve tudjon szervezked-
ni! Mit is írt magáról Szántó Tibor, a *Dunán-
túl* főszerkesztője az igazgatójának? Itt is
van, kelt 1953. június 1. *olvas* „Amennyire a
távolból lehetséges, figyelemmel kísérjük
az irodalmi kör munkáját és látunk biztató,
valamint óvatosságra intő jelenségeket.
Csak azért előzőm meg személyes látogató-
somat ezzel a levéllel, hogy külön is felhív-
jam Igazgató elvtárs figyelmét Bertók
Lászlóra. Őt nagyon ígéretes tehetségnek
tartjuk, és fejlődését mindenben szeretnénk
segíteni.” Hát igen, egy tehetséges áruló!

Fiatalköltő Én nem árultam el semmit.

Főhadnagy Nem? Akkor mért írja a napló-
jában 1955. február 2-án a népi demokrati-
kus államhatalom és a Szovjetunió elleni
nyílt támadásként a következőket *olvas*:

„Hogyan maradhatna független a maroknyi Magyarország éhes nagyhatalmak között? Egyenlőtlen felek nem köthetnek jó szövetséget egymással. Hazám függetlenségét és szabadságát egyszeri kivívás után megtarthatónak vélem, ha létrehoznák a Kis Nemzetek Szövetségét (KINSZ). Tagjai lennének Európa kis népei együttesen – olyan erőt képviselnének, ami a mindenkori európai nagyhatalmak egyenrangú társává tenné őket.” Sunyi, imperialista provokáció és áruslás!

Fiatalköltő Kérem, én nem árusítottam el semmit!

Főhadnagy Valóban? Na, jól van, akkor kezdjük előlről... *Bekapcsolja a vallatólámpát, amivel belevilágít a fiú szemébe. Emelt hangon.* Neve?

Fiatalköltő Bertók László.

Főhadnagy Született?

Fiatalköltő Vése, 1935. december 6.

Főhadnagy Anyja neve?

Fiatalköltő Papp Zsófia.

Főhadnagy Apja neve?

Fiatalköltő Bertók István.

Főhadnagy Iskolái?

Fiatalköltő Evangélikus iskola Vése, aztán a Csurgói Református Kollégium Általános Iskolája.

Főhadnagy Úgy tűnik, magát már korán megfertőzte a klerikális reakció!

Fiatalköltő Kérem, én nem vagyok reakciós, én nem csináltam semmi rosszat...

Főhadnagy Hát nem beszántották az apjával a pap szőlőjét 1954. november 18-án? Így volt, vagy nem így volt?

Fiatalköltő Igen, így volt, de én nem vagyok...

Főhadnagy Azt mi döntjük el, barátocskám! Nem tetszik a népi demokrácia? Paraszt létére maga a kizsákmányoló földesurak, papok, hazaáruló, fasiszta pribékek oldalára áll?

Fiatalköltő *megpróbálja összeszedni magát* Nem, kérem, mi az iskolában azt tanultuk, hogy a költők mindig a nép vezérei, prófétái, fájdalmainak kitalolói voltak, s akkor írták a legszebb, a legjobb, a legfontosabb műveiket, amikor az egyéni és a társadalmi fájdalom egybeesett bennük!

Főhadnagy Kuss! Szóval Csurgó. Aztán megint Csurgó, a Csokonai Vitéz Mihály Általános Gimnázium. Nem volt messze a jugoszláv határ, ugye? *hirtelen ordibálni kezd* Mikor szervezte be a jugoszláv titkosszolgálat? Ki volt a kapcsolattartója? Milyen hírszerzési feladatokat látott el?

Fiatalköltő Kérem én, én semmit nem csináltam, a határhoz is csak akkor mentünk, mikor a népi kollégisták kivezényeltek minket éjszakánként, hogy kiabáljunk Jugoszlávia felé fordulva, hogy „Vesszen Tito, vesszen Tito!”

Főhadnagy De azt ugye nem tagadja, hogy a gimnáziumban 1952 februárjában lázító szándékkal megalakították az Arany János Irodalmi Kört, és nyolc alkalommal kiadták a *Vadvirágok* című, uszító hangvételű verseket tartalmazó szennylapot?

Fiatalköltő Csak iskolai verseket, költők akartunk lenni...

Főhadnagy Konspirált, illegális tevékenységet folytattatok demokráciaellenes versek kiadására! Mit képzelsz, ki vagy te? Kis szarházi!

Fiatalköltő Én...

Főhadnagy 1955-ben aztán felújítottátok a Csurgón elkezdett illegális irodalmi szervezkedést, és Zsovár Józseffel, Weisz Jenővel és Horváth Imrével megalakítottátok Nagyatádon január 29-én az Ady Endre Irodalmi Kört, hogy tovább folytassátok a reakciós aknamunkát! Megtaláltuk ám az ellenség által küldött lázító tartalmú röpiratot is! Tessék!

Fiatalköltő Ezt az apám találta a mezőn, amit egy ballonról dobtak le!

Főhadnagy *felcsattan* Még az apádat is belekevernéd, te gané! Ki volt a külföldi összekötőtök? Mikor szervezték be, hm? Hová rejtettétek a fegyvereket? Gyerünk, fordítsd le ezt az angol levelet!

Fiatalköltő Kérem...

Főhadnagy Na mi van? Hát nem angolból érettségiztél?

Fiatalköltő De igen... *próbálja fordítani* A kormány most, mostantól jobban... érezni?, éreztetni? kívánja a dologgal, az ügyben a... a... a... valamilyen véleményét, több miniszter hangsúlyozza, hang-

súlyozta... kérem, ez túl nehéz, ezt én nem értem...

Főhadnagy Ne hazudj! Fordítsd! Gyerünk!

Fiatal költő *sírva* De én nem...

Főhadnagy Fordítsd, a kurva anyádat! Kik voltak még a társaitok?

Fiatal költő Csak mi négyen!

Főhadnagy Ne hazudj, te mocsok! Bevallottad az *Átok* című versedben is! *olvasni kezd egy bűnjelről*

Mert sereg vagyunk: tízek, százak, ezrek, akiket becsaptak, mint szél a kaput, akiket köd, bánat, elszántság öveznek, s nem tudjuk, hogy élünk útja merre fut.

Visszateszi a papírt az asztalra, s a Fiatal költő lába közé lép, egyik kezével megemeli az állát, a másikkal meg ütni készül, de végül csak fenyegetően tartja magasban a karját.

Kik azok a tízek, százak, ezrek? ... Kik vagytok a seregben?

Fiatal költő É-én...

Főhadnagy Gyerünk, nyögd már ki! Hová rejtettétek a fegyvereket? Ki volt a külföldi összekötőtök?

Fiatal költő Ké-kérem, én csak a főiskola miatt írtam ezt, mert nem vettek fel...

Főhadnagy Szeretnél főiskolára járni, mi, te gané?! *leereszti a kezét* Hogy ott is bomlasszál, meg lázítsd a tanuló ifjúságot! Tudjuk ám, hogy a büntársaiddal uszító verseskötetet is terveztetek *Útkeresés* címmel, az is lett volna a mottója, hogy ifjú szívekben élek, mi? *a fiú bölint* Úgy tudom, fel is vettek a Pécsi Főiskolára, szeptemberben kéne kezdeni, mi?

Fiatal költő Igen...

Főhadnagy Hát nem úgy néz ki, hogy mész, barátocskám... Így még a marcali postára se fognak visszavenni hivatalsegédnek! Pedig jó lenne megint paprikás csirkét zabálni vasárnaponként a Tengerdiéknél Marcaliban, mi? *rövid csönd, a Főhadnagy halkán, bizalmas hangon folytatja* Nézd, én őszintén beszélek, fiacskám: vagy folytatod ezt a gyáva, gerinctelen magatartást, és börtönben fogsz megrohadni, vagy vállalod a tetteidért a felelősséget, és beis-

merő vallomást teszel! *lekapcsolja a villatólámpát* Hidd el, én segíteni akarok neked, nézd csak, már elő is készítettem a vallomásodat! Olvasd!

Fiatal költő *olvas* „Elismerem, hogy a túloldalon leírt ellenséges szövegezésű verset én írtam, és a saját tulajdonomat képezi. Ezt a verset elküldtem Krénusz Józsefnek és Kiss Editnek másolatba.”

Főhadnagy Írd alá! Minél később jön meg a vallomás, az annál rosszabb a gyanúsított számára, és a családja javát sem szolgálja! *a Fiatal költő aláírja* Úgy, aztán tudod-e, mit vallott a Krénusz cimborád rólad? *olvas egy papírról* „Én Bertókot külön embernek ismertem, hangulatember volt, sokszor magával sem volt tisztában...” Hát mit ugrálsz te, mi? Na, ezt is olvasd!

Fiatal költő *olvas* „Beismerem azt, hogy bűncselekményt követtem el azzal, hogy rendszerellenes verseket írtam. 1952–1953-ban Csurgón tagja voltam az Arany János Irodalmi Körnek, amely illegálisan működött. Alapszabálya tartalmazta, ha a csoport valamelyik tagja írása miatt bajba kerül, akkor segítségére sietünk. 1955. január 29-én tagja lettem Nagyatádon az Ady Endre Irodalmi Körnek is.”

Főhadnagy Gyerünk, írd alá a saját érdekedben! *a Fiatal költő aláírja* Úgy, kezdetnek nem rossz! Látod fiacskám, milyen jók vagyunk mi hozzád! Tizedes!

Tizedes *belép* Igenis, Főhadnagy elvtárs!

Főhadnagy C/2-es biztonsági szabály!

Tizedes Értettem! *a Főhadnagy kimegy a helyiségből a vallomásokkal* Falhoz, vetközni! *a Fiatal költő remegve vetközni kezd* A gatyát is! Arccal a falnak! Ne szarj be, nem lölek le!

A Tizedes kihúzza a Fiatal költő cipőjéből a fűzőt, talpáról leveszi a spiccoasakat, és leszedi a nadrágja derekáról a csatokat, végül kihúzza a nadrágszíjat is. Fiatal költő meztelenül áll a falnál.

Kezeket hátra! *röhögcsélve* Csak egy kis óvintézkedés! Nehogy má szemétkedj, oszt kárt tegy magadba, míg a mi vendégszeretetünket élvezed! *Nézi a remegő, meztelen testet.* Basztál már?

Fiatal költő Nem...

Főhadnagy visszajön, és rámutat a spiccvasakra, fűzőkre, csatokra, nadrágszíjra Vegye leltárba ezeket, maga meg öltözzön fel! A Fiatal költő rémülten öltözködik, bő gatyáját megcsomózza, hogy ne essen le. A Tizedes felveszi a földről a tárgyakat. Akkor most szépen beköltözhet a 20-as karczerba az új költő elvtárs!

Tizedes és Fiatal költő indulnak, a Főhadnagy még utánuk szól. Bertók! Azért nehogy azt higgye, hogy ezzel vége! Ez csak egy rövid ismerkedés volt, még találkozzunk!

Tizedes, Fiatal költő ki, Főhadnagy rágyújt, belemélyed az iratokba. Fényváltás, Öreg költő belép a vállaltószobába, a Főhadnagy nem érzékeli.

Öreg költő Kérem, én beismerem, hogy az ÁVH-n kicsit begolyósdtam. „Éjjel-nappal ég a zárkában a villany, a tér be van zárva, de az idő kinn van.” Öt hétig voltam a kaposvári ÁVH pincéjében, a legelején huszonöt napig magánzárkában, ahol minden berendezés egy pricc volt egy pokróccal, amire nappal csak leülni volt szabad, s a cipőmet másnap reggelre kiverte a penész. Az örök vastag futószőnyegen járkáltak a zárkák előtti folyóson, hogy ne halljuk a csizmájuk kopogását. „A hollandi lányok fapapucsban járnak, sejt, de nincsen hangja az Ávós csizmának.” Abból tudtam meg, hogy belestek hozzám, hogy a „cirklit” visszazajtették a „kukucskálóra”. Abból, hogy valami baj van, hogy kivágódott az „etető”, és elkezdtek ordítozni velem. Ilyenkor föl kellett pattanni a priccsről, s hátratett kézzel vigyázzba kellett állni. „Ülsz a priccsen mintha... nem férsz el magadban, s vigyázzba állsz, ha az etető kicsattan.” Aztán egyszer csak azt hallottam, hogy édesanyám ott zokog a zárkaajtó előtt. Vagy valahol fölöttem, a zárka fölötti helyiségben. És a nevemet kiabálja. Amikor nem bírtam tovább, verni kezdtem ököllel az ajtót, és ordítottam. „Futnál, repülnél fölfelé a lejtőn s cirkli, etető, nincs kilincs az ajtón.” Fölvittek, megvizsgált valami orvos, injekciót adott, s attól kezdve gyógyszert is kaptam a csajka mellé etetéskor. Azóta van, hogy pánikba

esem, ha észreveszem, hogy „figyelnek”, hogy az ablakon át esetleg belát valaki, hogy tetten érnek, bármilyen ártatlan dologban. „Még mindig a kés, hogy megfigyel valaki, s az örökös frász, hogy éppen most húzza ki...” Hát így avatott engem költővé az ÁVH több mint hatvan évvel ezelőtt. *Változás, alatta a Szállj te büszke ének című munkásmozgalmi dal szövege:*

Szállj, te büszke ének, zúgj, miként a fergeteg
Zengje híred messzi föld és messzi tengerek.
A mi hazánkról szól az ének,
A mi hazánknál nincsen szebb,
A mi hazánk a béke földje,
Lakói boldog emberek.
Szállj, te büszke ének, zúgj, miként a fergeteg.
Zengje híred messzi föld és messzi tengerek.
Ünnepnap itt a munka napja,
Zászlónk a szélben vígan leng.
Új ország épül itt e földön
És millióknak hangja zeng.
Szállj, te büszke ének, zúgj, miként a fergeteg.
Zengje híred messzi föld és messzi tengerek.

4. jelenet *Első találkozás az ügyvéddel*

Kaposvári 1. számú ügyvédi munkaközösség, 1955. augusztus 25-én. Jelen vannak Apa és Ügyvéd.

Ügyvéd Üdvözlöm az elvtársat, dr. Marton Ernő István vagyok, az Ügyvédi Munkaközösség vezetője! Hallgatom!

Apa Én a dr. Mayer Ferenc ügyvéd urat... khm... elvtársat keresem, őt ajánlották a faluban.

Ügyvéd Úgy tudom, valami politikai ügyről van szó, és az hozzám, nem Mayer kártárhoz tartozik.

Apa Kérem, én nem értek hozzá, hogy az-e, de a húszéves fiamat elvitte az Államvédelmi Hatóság! Bertók Lászlónak hívják, kérem, akkor segítsen Ön, bármennyibe kerül is!

Ügyvéd Csak nyugalom, elvtárs! Először vegyük fel az adatokat! A kedves nevét, ha még egyszer szabadna kérnem! *jegyzetel*

Apa Bertók István.

Ügyvéd Lakhelye?

Apa Vése, Rákóczi út 44.

Ügyvéd Foglalkozása?

Apa Földműves.

Ügyvéd Tulajdona?

Apa Kilenc hold föld, házas belsőség, két ló és egy tehén, meg a szükséges gazdasági felszerelés.

Ügyvéd Családi állapota?

Apa Nős vagyok, feleségem háztartásbeli, két fiam van még, az egyik tizennyolc éves, és otthon dolgozik a gazdaságban, a másik ötéves.

Ügyvéd Pontosan mikor és miért vitték el a legnagyobb fiát?

Apa Hat napja, augusztus 19-én, de hogy miért, azt nem tudom.

Ügyvéd Van tudomása arról, hogy a fia tagja volt-e bármilyen illegális szervezetnek és részt vett ilyen cselekményben vagy bármilyen állam- és demokráciaellenes bűncselekmény előkészítő munkálataiban?

Apa Nincs, kérem. Csak azt tudom, hogy levelezett az érettségizett volt barátaival, és azokból a levelekből az államvédelmi hatóság többet elvitt.

Ügyvéd Hol érettségizett a fia?

Apa A Csurgói Főgimnáziumban 1954-ben. Idén vették fel a Pécsi Egyetem magyaros szakára, és most augusztus hó végén, illetve szeptember hó elején kellene jelentkeznie az egyetemen, amit ha nem tesz meg, elveszti az egyetemi jogosultságát...

Ügyvéd Mit csinált a fia az érettségi utáni egy évben?

Apa Nem vették fel az egyetemre, Pestre, így otthon dolgozott és famunkákat végzett, dolgozott az erdőgazdaságnál is, aztán idén március 15-től augusztus 15-ig a marcali postán dolgozott mint kisegítő.

Ügyvéd Értem. Van-e még valami, amit a fia ügyében fontosnak tart elmondani?

Apa A Laci gyengébb fizikumú, de mindig rendes és szorgalmas gyerek volt. Az elemi meg a gimnáziumot is jeles eredménnyel végezte, hibája csak az, hogy könnyen befolyásolható, és ezt használhatták ki a barátai. Kérem az ügyvéd urat, hogy vállalja el a fiam védelmét, azt sem tudjuk, hogy hol van, mivel vádolják! Segítsen az

ügyvéd úr, hogy szabadlábra helyezték, hiszen mindjárt kezdődik az egyetem!

Ügyvéd Meglátjuk, mit tehetünk! De meg kell várni a nyomozás befejezését és az iratok áttanulmányozása után tudok a továbbiakról részletes felvilágosítást adni, s akkor történik a munkaközösség részéről a végleges díjmegállapítás is.

Apa Értem és nagyon köszönöm, ügyvéd úr, hoztam is 100 forintot előlegnek!

Ügyvéd Jól tette! *elteszi a pénzt* Ezt az átvételi elismervényt írja alá a tényállási jegyzőkönyvvel együtt! Úgy, a másodpéldány a magáé. És itt van még ez a csekklap, ezen fizessen be még 200 forintot előleg gyanánt. Most mennem kell, de mihelyt megtudok valami érdemlegeset, jelentkezem. És még valami: ügyvéd ELVTÁRS!

Apa Igenis, ügyvéd elvtárs, és még egyszer nagyon köszönöm!

Változás, alatta intenzív írógép kattogás.

5. jelenet *Utolsó kihallgatás*

Jelen vannak a házkutatásnál megismert Ávósok, de már két egyenruhában. Első Ávós a valatlólámpa előtt kérdezi a Fialat költőt, miközben a másik írja a jegyzőkönyvet, aztán cserélnek. Mindketten cigarettáznak, a füstöt időnként a Fialat költő arcába fújják. A magázást és a tegezést felváltva használják.

Első Ávós Jól van, szarházikám, akkor kezdjük előlről! *látványosan széttép egy papírt* Neve?

Fialat költő Már ezerszer elmondtam! Miért csinálják ezt?

Első Ávós Ne szórakozz, fiacskám, hanem a kérdésre válaszolj! Jobb dolgunk is van, mint hogy az egész éjszakát veled töltsük! Tehát, neve?

Fialat költő Bertók László.

Első Ávós Született?

Fialat költő Vésén, 1935. december 6-án.

Első Ávós Anyja neve?

Fialat költő Papp Zsófia.

Első Ávós Apja neve?

Fialat költő Bertók István.

Első Ávós Testvérei?

Fiatalköltő Bertók Viktor és Bertók István.

Első Ávós Lakcíme?

Fiatalköltő Vése, Rákóczi út 44.

Első Ávós Mikor jelentek meg először a versei?

Fiatalköltő 1953-ban a *Dunántúlban*.

Első Ávós Az itt megjelent *Kenyér* című verset maga írta?

Fiatalköltő Igen, már elismertem.

Első Ávós Tehát maga írta azt, hogy:

Reá gondol vágyón, kinek még
Nem juthat, mert nem engedik,
Akik vagonszám gyűjtik össze,
Hogy nagy felár jusson nekik.

Fiatalköltő Igen, alig volt mit ennünk...

Első Ávós Fogd be! Nem a kenyér kicsi, hanem a pofád túl nagy, tudod-e? A verseit maga küldte el az újsághoz?

Fiatalköltő Nem, kérem, a gimnáziumi magyartanárunk küldte be. Hat diák két-két versét, és abból választották ki az enyéimet.

Első Ávós Hogy hívják azt a magyartanárt?

Fiatalköltő Dr. Écsy Ödön István.

Első Ávós Ő ajánlotta, hogy az Eötvös Lóránt vagy Lóránd Tudományegyetemre jelentkezzen?

Fiatalköltő Igen, azt mondta, hogy a versírásból nem lehet megélni, és ha már úgyis dolgozni kell, akkor menjek magyarkönyvtár szakra, mert könyvtárosként legalább olvashatok, könyvek közt lehetek.

Első Ávós Na ne nagyképűsködjön itt, Bertók! Aztán Marxot olvasott-e már?

Fiatalköltő Nem.

Első Ávós Na látja! Hiába volt színjeles, nem tud maga semmit! Miután nem vették fel, mit csinált?

Fiatalköltő Már elmondtam, hogy felvételiztem az Egri Főiskolára és a Pécsi Pedagógiai Főiskolára, ahonnan szintén férőhely hiánya miatt utasítottak el.

Első Ávós Ezután írta... *belenéz egy papírba...* 1954. augusztus 25-én az *Átok* című versét!

Fiatalköltő Igen, miután a fellebbezésemet is elutasították.

Első Ávós: Kit átkozott meg benne?

Fiatalköltő: Én nem...

Első Ávós A kérdésre feleljen!

Fiatalköltő: Én csak el voltam keseredve...

Első Ávós: Ki az anyád úristenit érdekel, hogy te hogy érezted magad!? A kérdésre válaszolj, vagy segítsek? *olvasni kezd*

Ki akarta mindezt? Bomba szórja széjjel,
Akták közt sorvadjon patkány életével.
Kígyó másszon kopasz feje alá éjjel.
Köpjön rá mindenki, ha mellette lép el.
Sose haladhasson egy úton a néppel.
Verje meg az Isten örök verésével!

Komolyan? Rákosi elvtársat átkoztad meg, te féreg?

Fiatalköltő Én nem...

Első Ávós Mondd ki, te gané!

Fiatalköltő Igen...

Első Ávós Na gyerünk, előlről! *Felcserélik a szerepeket, mostantól a Második Ávós kérdez, az Első Ávós írja a jegyzőkönyvet, és dohányzik.*

Fiatalköltő *kérlelve* Kérem, ne!

Második Ávós Kuss! Neve?

Fiatalköltő Bertók László.

Második Ávós Született?

Fiatalköltő Vése, 1935. december 6.

Második Ávós Anyja neve?

Fiatalköltő Papp Zsófia.

Második Ávós *felélenkiül* Te, hát ennek még az anyja is pap! *Első és Második Ávós együtt nevetnek.* És még tagadja, hogy klerikális? Na, egy p-vel vagy két p-vel írja az anyja a nevét?

Fiatalköltő Mondtam már, hogy két p-vel.

Második Ávós Szerényebben, öcsi! Iskolák?

Fiatalköltő Evangélikus iskola Vése, aztán a Csurgói Református Kollégium Általános Iskolája...

Második Ávós *folytatja...* és a Csokonai Vitéz Mihály Általános Gimnázium. Apja neve?

Fiatalköltő Bertók István.

Második Ávós Lakcíme?

Fiatalköltő Vése, Rákóczi út 44.

Második Ávós Milyen titkos seregnék a tagja, amiről az *Átok* című versében írt?

Fiatal költő Mi csak irodalmi köröket alapítottunk.

Második Ávós Ne hazudj! Hová rejtettétek a fegyvereket?

Fiatal költő Nem voltak fegyvereink.

Második Ávós Ne tagadd, úgyis megtaláljuk!

Fiatal költő Kérem, mi nem csináltunk semmit!

Második Ávós Melyik külföldi titkosszolgálat szervezett be, hogy megdöntsd a demokratikus államrendet?

Fiatal költő Én nem tudom, én nem tudom, hogy mi történik velem...

Második Ávós Ki volt az összekötőd, akitől ezt az izgató tartalmú rőpiratot kaptad?

Fiatal költő Értse meg, hogy az apám találta a mezőn, egy ballonról dobták le!

Második Ávós Ne nézzél hülyének, fiacskám! Fordítsd csak le ezt a szöveget! *Odaadja neki a papírt.*

Fiatal költő A kormány mostantól... jobban éreztetni kívánja... az ügyvel kapcsolatos véleményét... több miniszter... *sírva* mondtam már, hogy túl nehéz, nem értem...

Második Ávós Tényleg? Mindenesetre érdekes, hogy a Zsovár haverod ezt is másként fordította! Fel lesztek ti akasztva mindannyian, mocskos, imperialista ügynökök! Bevallod végre, hogy rendszerellenes tevékenységed már Csurgón elkezdted a *Nem tagadom* című verseddel?!

Fiatal költő Én... én... én... már bevallottam kérem, csak, csak hagyjanak már... nem bírom tovább... nem bírom tovább...

Második Ávós Na mi van, te takony, elfáradtál? Akkor felfrissítelek egy kicsit! *Leönti egy vödör vízzel. Ebben a pillanatban belép a Vizsgálati Osztály vezetője, a már megismert ÁVH-s Főhadnagy.*

Főhadnagy Jól van, elég lesz! Átveszem, elvtársak! Be kell még hozni egy kulákivadékokat Szennáról, aki hergeli a parasztokat a téesz ellen. A parancsnokiban várja magukat az utasítás! Leléphetnek!

Első és Második Ávós Értettük, Főhadnagy elvtárs! *Első és Második Ávós el*

Főhadnagy Jaj, Bertók, Bertók, hát mit kezdjek én magával, mi?

Fiatal költő Főhadnagy elvtárs, én most Kaposváron vagyok?

Főhadnagy Miből gondolja, Bertók?

Fiatal költő Szenna az Kaposvár mellett van, ugye?

Főhadnagy Na látja, mondtam én, hogy okos gyerek maga! Úgy van bizony, Kaposváron eszik a tetvek már több mint egy hónapja!

Fiatal költő Hányadika van ma, kérem?

Főhadnagy De kíváncsi, Bertók, hamar megöregszik! Egyébként szeptember 22-e van, és mindjárt éjfél, ha tudni akarja! Apropos! A főiskolája elúszott. Elhoztam meglepetésnek a levelük másolatát! *olvas*

Állami Pedagógiai Főiskola

Pécs, Ifjúság útja 6.

Bertók István elvtárs részére

Vése, Rákóczi u. 44. sz.

Értesítését – melyet fia távolmaradása ügyében írt – megkaptuk. Az OM. rendelete értelmében jelentkeznie kellett volna legkésőbb szeptember 6-ig. Sajnos, ezen követelménynek fia nem tudott eleget tenni, és így a felvételt nyertek sorából törölnünk kellett. Helyét fenntartani nem áll módunkban, hiszen fogvartatásának sem okát, sem idejét nem tudjuk.

Pécs, 1955. szeptember 9.

Na, barátocskám, megérte? *rövid csönd* Hát mi lesz így magából, mi? Szeretné még látni a családját?

Fiatal költő *összetörve* Igen.

Főhadnagy Akkor elismeri az államellenes összeesküvésben való részvételét és a konspirált szervezkedést?

Fiatal költő ...én csak verseket... én már mindent aláírtam...

Főhadnagy Nem azt kérdeztem... ejnye-bejnye, már megint kezdi, hát nem volt még elég?

Fiatal költő De igen.

Főhadnagy Szóval akkor megértette a gyanúsítás tartalmát?

Fiatal költő Igen, kérem.

Főhadnagy Bűnösnek érzi magát? *nem válszol* Azt kérdeztem, bűnösnek érzi magát?

Fiatal költő *halkan* Igen...

Főhadnagy *győztesen* Ha nem volnának nagy tévedések, nem volnának nagy igazságok sem, ugye? Olvastam ám a naplójában a bejegyzését! Egyszer mindenki tévedhet, ugye? Na, jól van, írja még alá ezt a beismerést is, és hogy itt semmi bántódás nem érte, nem kíván panasszal élni! *a Fiatal költő aláírja* Űgy! Akkor most elválnak útjaink! Holnap délelőtt átviszik a megyei börtönbe, de azért ne aggódjon, magán tartom a szememet! Levelet írni és elbeszélgetésre menni majd csak az én külön engedélyemmel lehet. S ne reménykedjen, nem a bűntársaival lesz egy cellában! A jövőre nézve pedig azt ajánlom, húzza meg magát, ha nem akar megint idekerülni egy kis elbeszélgetésre! Értve? *a Fiatal költő bólint* Tizedes, viheti! Jó éjszakát! *A Tizedes kiviszi a Fiatal költőt, fényváltás, az Öreg költő belép a kihallgató helyiségbe.*

Öreg költő A megalázáshoz legalább két ember kell. Az egyik, aki megaláz, a másik, akit megaláznak. A diktatúrában a megalázó mindig többedmagával van. Még ha csak egyedül ül is veled szemben a szobában, a háta mögött, a falon túl, a másik szobában ott ülnek, állnak, hallgatóznak a társai, ott az erő, ami féken tartja, megfélemlíti a megalázottat, s olyan helyzetet teremthet, hogy a pillanatért? az életért? emberi méltóságát is fölládozza. Azazhog: hagyja, hogy elvegyék. Hogy megéljék, hogy elvették. Holott, amit elvehetnek, az a burka csak, a bőre, a látszat, az üres zsák, a scalp, amit ki lehet tűzni a kerítésre, ijesztgetni vele a többit. De ami a zsákból, a bőrből kicsúszik, s nagyon mélyen, a megalázott talpa bőrében, annak is a legalján összegyűlik, megköt, az égetni, kísérteni kezd. Az az, ami miatt a megalázók újra meg újra összeszövetkeznek, s az éj leple alatt, a pokolban is bandákba verődnek, amit nem képesek legyőzni, s ami a legszebb mámorukat is megkeseríti, hatalmukat örökös félelemmel aknázza alá.

Változás, alatta elhangzik a Dal Rákosihoz című nóta:

*Jertek, lányok, öltözzetek fejérbe,
szórjatok rózsát a Rákosi elvtárs elébe,
Hadd járjon ő a rózsába bokáig,
Éljen, éljen a Rákosi elvtárs sokáig!
Hadd járjon ő a rózsába bokáig,
Éljen, éljen a Rákosi elvtárs sokáig!*

6. jelenet *Beszervezés*

Vése, a szülői ház konyhája, szeptemberi este. Apa, Anya és két Agitátor, akiket játszhat az első jelenetben megismert két Tanú. Apa egy iratot olvas a konyhaasztalnál, majd ahogy neszeket hall kintről, gyorsan zsebre teszi. Belépnek az Agitátorok.

Agitátor 1. Jó estét, István! Egyedül?

Apa Jó estét! A feleségem fekteti a kicsit, a nagy meg még a dolgán. Mit akarnak tőlem?

Agitátor 1. Csak beszélgetni szeretnénk.

Apa Aztán miről?

Agitátor 2. Tudja azt maga jól! Leülhetünk?

Apa Nem lépek be, nem írok alá semmit.

Agitátor 1. Másról van szó! Új téeszt alapítunk! Látjuk mi is a hibákat: a cselédtéesz helyett az ilyen hozzáértő gazdákra van szükség a szocializmus előrehaladásához, mint maga!

Apa Nem adom a földem! Dédapáim öröksége és gyerekeim jussa!

Agitátor 2. Jaj, hát nem vesszük el mi azt, csak közösen műveljük!

Apa *szigorúan* Aztán egy nap majd az aszszonyokat is közösen műveljük, mi? *az Agitátorok röhögnek*

Agitátor 1. Ne bolondozzon! Na, beszéljük meg szépen! Leülhetünk?

Apa *nem szívesen* Tessék! *leülnek a konyhaasztalhoz*

Agitátor 1. Szóval megalapítottuk a Táncsics Termelőségvetkezetet a régi téesz mellett, de ide már olyan gazdákat szeretnénk, akiknek eszük is van a földhöz!

Agitátor 2. Mert Rákosi elvtárs megmondta, hogy két út áll a dolgozó parasztok előtt: az egyik a régi egyéni gazdálkodás, ahol

mindenki csak magával törődik, s ahol az az elv uralkodik, hogy aki bírja, marja. A mi célunk az, hogy a falun dolgozó ember is részese lehessen a kultúra minden áldásának: a háza legyen egészséges, emberhez méltó, legyen benne villany, vízvezeték!

Agitátor 1. Egyszóval tűnjön el a város és falu közötti különbség! Ilyen falut akar a népi demokrácia, de öt-tíz-tizenöt hektáros parcellákon ezt megvalósítani nem lehet, csak közös összefogással, szövetkezéssel!

Agitátor 2. Ezért építjük gyorsan a gépüzemeket, hogy a dolgozó parasztság számára biztosítsák a legjobb traktorokat, mezőgazdasági gépeket.

Apa Látom, jól megtanulták a leckét az elvtársak! Ha ilyen szép ez így is, akkor minnek kellenék bele én?

Agitátor 1. Tudjuk, hogy hallgatnak magára az emberek, István! Ha belép, sokan követnék a példáját, maga meg akár még téveszelnök is lehetne!

Apa Igazán köszönöm a megtiszteltetést! Alig van már mit ennünk, a padlást is többször lesöpörték...

Agitátor 2. Hát, ez is megváltozik majd a téveszítéskor, mindenki annyit kap, amennyit behozott, megtermelt!

Apa Ki van eddig benne?

Agitátor 1. Néhányan. De a téesz már lefoglalta a falu két malmát! Úgy tervezzük, többségében ilyen magához hasonló közepparasztnak lesznek a tagjai. Tessék, itt a belépési nyilatkozat, itt írja alá!

Apa Nem írom.

Agitátor 2. Ne makacskodjon már, ne legyen kerékkötő!

Apa Miért, mi lesz? Engem is agyba-főbe vernek majd, mint a Pintér Gyuszit?

Agitátor 1. Aj, de nehéz ember maga! Hát meghagytuk a tehenet is a beszolgáltatásnál, nemde? Aztán tudja mit, a két ló közül is csak az egyiket kell majd beadni a téeszbe.

Apa Vihetik felőlem mind a kettőt, úgyis alig lehet már mivel etetni őket!

Agitátor 2. Ha nem lép be, a földjét akkor is lefoglaljuk haszonbérbe a téesz számára!

Agitátor 1. Jöjjön meg az esze, ha már a fiának nem volt elég, és olyanokat irkált, amiket nem kellett volna!

Apa felcsattan A Lacit ne merjék, hagyják ki ebből! Takarodjanak!

Az Agitátorok lassan feltápáskodnak, indulnak, de az ajtóból visszafordul Agitátor 1.

Agitátor 1. Jól van, István, maga akarta! Mindent tudunk ám! De maga soha nem fogja megtudni, hogy hol van a fia, ha nem írja alá!

Apa A mocskos... elharapja, nekik menne, de hirtelen megáll... várjanak... könnyes szemmel, vívódva ... jól van... hát jól van... aláírom...

Agitátor 1. Na látja, ez a beszéd! *előveszi a belépési nyilatkozatot* Akkor itt tessék!

Agitátor 2. Higgyc el, így lesz ez jó mindenkinek, a haladást úgysem lehet megállítani!

Agitátor 1. *mosolyogva elteszi az aláírt nyilatkozatot* A részleteket majd megbeszéljük a héten! No jóccakát!

Miután elmentek, Anya zokogva berohan a szobából, és átöleli.

Anya Mindent hallottam, jaj, Istenem, hát milyen bűnt követtünk el? Ne vádolja magát, István, nem lehetett mást tenni! Gondoljon Lacira meg a másik két gyerekre! Istenem, milyen emberek ezek?!... milyen világ ez?!... mi lesz velünk?!... mi lesz velünk?!...

Változás, alatta az Indul a traktor című dal szól.

Indul a traktor már a határba, új a világ és új a barázda.

Tisztul a föld a gép vasa tépi, pusztul a gyom és régi.

Ébredj, falu, ébredj már, magyar munkás, Téged vár, termelj többet, itt a gép, Boldog lesz a nép!

7. jelenet *Börtön*

Helyszín a Kaposvári Megyei Börtön kétszemélyes cellája, ahol a jelenet elején hárman vannak. A cella felszerelése két ágy, egy nagy vasfazék fedővel, melyet vécének használnak, egy

vödör víz, melyből isznak, és egy lavór törülközővel. Büntetését tölti a Bányász, Öreg kulák és dr. Léhner János ügyvéd. A jelenet alatt az ügyvéd többször a szájába fúj egy pumpás flakonból, a Bányász pedig, amikor csak tudja, az ügyvason reszeli a kanál végét, hogy kést csináljon belőle.

Öreg kulák vicceket mesél, így tartja a társaságban a lelket Hárman ülnek egy sötét cellában, és kérdezzetitek egymást, miért vannak itt. „Én azért vagyok itt, mert szidtam Rajk Lászlót!” „Én is azért vagyok itt, mert szidtam Rajk Lászlót!” „És te ki vagy?” – kérdik a harmadikat. „Én vagyok Rajk László!” *nevetnek* És az megvan, hogy 1953-ban fejtágító falugyűlést tartanak? A beszéd után a szónok így szól: „Eltársak, várom a kérdéseiket!” „Nekem volna három kérdésem!” – jelentkezik Kovács bácsi. „Hová lett a hús? Hová lett a kenyér? És háová lett a bor?” Egy hét múlva ismét falugyűlés, a szónok ismét kérdésekre vár. Szabó bácsi jelentkezik: „Nekem csak egy kérdésem van: háová lett a Kovács bácsi?”

Nevetnek, hirtelen nyílik az ajtó, belökik a Fialat költőt.

Smasszer Gyerünk, befelé! Keljenek fel, rohadt fasiszták, nem szanatóriumban vannak! Új szarházával bővül a díszes társaság! Ez lesz az ágya, *rámutat a Bányászra* társbérletben ezzel a nagyseggűvel! Itt a csajka meg a kanál! Az ebédéről lemaradt. Jó mulatást! *Smasszer ki*

Fialat költő Jó napot!

Öreg kulák Adjon Isten, fiam, hát téged meg mi szél fújta erre?

Fialat költő Az ÁVH-ról hoztak...

Öreg kulák Sejtettem, elég rossz bőrben vagy! Ettél ma? Van még egy kis maradék az ebédemből.

Odaadja a csajkáját.

Fialat költő Köszönöm. Itt is burizs a koszt? *enni kezd* És itt is dohos! De legalább itt van benne zöldpaprika.

Öreg kulák Enni kell, fiam, hogy ne gyengülj le, mert akkor véged! Volt, hogy hetekig csak főtt káposztát adtak, benne néhány romlott húscsafattal, de azt is megettük! Kommunista vasárnapokon néha van lógulyás, vágják le a lovakat a marhák, mert még a beszarást is gépesíteni akarják!

Fialat költő Vízet kérhetek?

Öreg kulák Ott van a vödörben, igyál! *a Fialat költő iszik* Megvertetek?

Fialat költő Nem, csak éjszakánként val-lattak.

Öreg kulák Sokszor?

Fialat költő Úgy négyszer-ötször.

Öreg kulák Hogy hívnak?

Fialat költő Laci.

Öreg kulák Én András bá vagyok, becsületes boglári kulák, ez itt az ügyvéd úr, ez a nagyseggű kommunista bányász itt meg a Lajos!

Bányász Tehet egy szívességet! És kikérem magamnak a kommunistát, én becsületes szociáldemokrata munkásember vagyok, semmi közöm ezekhez a szemetekhez!

Öreg kulák Jól van, Lajos, csak tréfáltam! *a Fialat költőhöz* Szóval jó társaságba kerültél, fiam! És megtiszteltetésnek veheted, hogy a Lajos mellett alhatsz, mert a helyeden feküdt napokig a szemesi plébános, míg vért nem köpött.

Fialat költő Mi lett veled?

Öreg kulák Elvitték valahová, mert rettegnek ám a tuberkulózistól, aztán pár napra rá mondta a smasszer, hogy megdöglött. Így mondta a kedves rohadék Takács úr: „Megdöglött! Egy ingyenélővel kevesebb!” Azért is kell enni, fiam, mert a legyengült szervezetet megtámadja a tüdőbaj! Aztán miért hoztak be? Hm?

A Fialat költő feszülten hallgat, az Öreg kulák próbálja feloldani.

Öreg kulák Na van erről egy viccem!

Bányász Már megint kezdi...

Öreg kulák *nem zavartatja magát* Farkas Mihály honvédelmi miniszter Recskre látogat. „Maga miért van itt?” – kérdezi a politikai rabot. „Mert nem engednek haza!”

nevetnek Na beszélj, fiam, ne félj, nincs kö-zöttünk vamzer!

Fiatal költő Az mi?

Öreg kulák Spicli, besúgó.

Fiatal költő Az utolsó héten betettek mel-lém egy rabot az ÁVH-n, aki állandóan an-golul akart velem beszélni. Aztán miután visszahozták a kihallgatásról, látszott, hogy telezabálta magát.

dr. Léhner Szóval mért vagy itt?

Kinyitja az ajtót a smasszer, és beordít.

Smasszer Hé, nem megmondtam, hogy álljanak fel, fasiszta csürhe! Aki csak az ágy szélére le mer ülni, az mehet doberdózni! *Fölállnak, smasszer becsapja az ajtót, állva, halkán folytatják.*

dr. Léhner Mondtam, hogy ma rossz napja van a Takács úrnak, megint kezdi a játéka-it!

Fiatal költő *halkán* Miért urazzák?

dr. Léhner Ő kérte így!

Fiatal költő Érdekes, vajon miért?

dr. Léhner hirtelen fulladni és köhögni kezd, majd pumpál a szájába a gyógyszeréből, végül megkönnyebbülten szólal meg.

dr. Léhner *a Fiatal költőhöz* Gyógyszer az asztmámra... Az aranyórámba került, hogy megkaphassam, de ez a legkevesebb.

Fiatal költő Én PAS port szedtem a tüdőm-re két évig. És mi az, hogy doberdózni?

Bányász Elvisznek sötétzárkába, vagy kapsz három óra kurtavasat. Esetleg mind-kettőt.

Fiatal költő Kurtavasat?

Bányász Az ember ül, és odaláncolják a bokájához a csuklóját, a térde meg ki van merevítve. Ha nagyon szorosan húzzák be, akkor elhalnak az idegek.

dr. Léhner A szomszéd cellában így nyo-morítottak meg egy kötelességszegéssel vádolt párttitkárt, mert egymást is nyírják ám itt ezek a nagy népi demokráciában!

Bányász Nem demokrácia ez, hanem democsokrácia!

Öreg kulák Na ebben egyetértünk, Lajos! Egyébként én is voltam titkár, a helyi kis-

gazdaszervezet titkára! Csak nem mind-egy ám, hogy egyházi kegyes atya vagy fegyházi szennyes gaty! *kuncog* Na, erről jut eszembe, hogy '47-ben a kékcédulás vá-lasztásról beszélget egy kiscgazdapárti meg egy kommunista párttag. Azt mondja a kiscgazda: „Tudod, van olyan párttagunk, aki a halálos ágyából 41 fokos lázzal kelt fel, és elment szavazni! Leszavazott, utána hazament, lefeküdt és meghalt.” Azt mondja erre a kommunista párttag: „Á, az semmi! Az egyik párttagunk a szavazás előtt hónapokkal meghalt. Ennek ellenére elment szavazni, onnan továbbment egy másik szavazóhelységbe, ott is leszavazott, aztán egy harmadikba, egy negyedikbe, és talán még most is szavazna, ha a szavazás nem fejeződik be!” *A Bányász kivételével mind halkán nevetnek.*

Bányász Nagyon vicces... *miközben beszél, reszeli az ágy vasán a kanalat.*

Öreg kulák Sajnos, Lajos, nekem már csak ezek a viccek maradtak az életből, a többbit elvették! Bár ha belegondolok, még mindig jobban jártam, mint az egyik sógorom, akit felnyomott valaki Boglárón feketevágás-kor, és ott akasztották fel a saját udvarán! Én eddig egész jól megúsztam néhány ve-réssel.

Bányász De nagyra van ezzel a veréssel, mintha mást még nem vertek volna meg! Kínozták már magát talpveréssel? Mert en-gem igen.

Öreg kulák Jó lenne, ha abbahagynád a kanálreszelést Lajos, mert ha észreveszik, akkor annyi neked! *Lajos abbahagyja, rövid csönd*

dr. Léhner Én soha nem fogom elfelejteni az unokabátyám összevert, összerugdo-sott testét az íróasztal alatt a kihallgatá-som közben, úgy nézett ki, mint valami véres húscafat.

Öreg kulák Elég volt, ne ijesztgessük már ezt a szegény fiút! *Fiatal költőhöz* Ismered ezt a kuplét? *énekelni kezd*

Hajdanában régen, az egész megyében nem volt nálam úr nagyobb, most koldus vagyok.

Kincseimnek árán volt egy büszke
dámám,
Pusztulásba kergetett, ellopta a
szívemet...

Smasszer bekiabál az etetőn keresztül.

Smasszer Mi ez a hangoskodás, rohadékok? Talán szervezkedtek valamit? Büntetésből a héten nincs zuhanyzás! Üljetek le az ágy szélére, de nagyon gyorsan, és kussoljatok! *Leülnek, a kulák morog valamit. Mondott valamit, tata? csönd* Nem hallom?

Öreg kulák Semmit, Takács úr!

Smasszer Na azért! *mint egy utasításként* Blíííííí!

Mint egy jelszóra, nyitódik az ajtó, a bányász és dr. Léhner gyorsan fölveszik az ürülékkel teli vasfazekat, és kirakják a cella elé, majd visszaülnek az ágy szélére. Rövid csönd után újrakezdi a fojtott beszélgetést.

Fiatal költő Nálunk Vésén is elvittek, lesöpörtek mindent a padlásról.

dr. Léhner Te fiú, akkor mi földik vagyunk!

Fiatal költő Maga is vései?

dr. Léhner Mondjuk úgy, voltam! Míg szét nem osztották a földünket '45-ben. dr. Léhner János vagyok. *kezet nyújt*

Fiatal költő Bertók László. Ha jól tudom, a Léhner volt az egyik földesúr a faluban!

dr. Léhner Az apám a legutolsó, míg bele nem halt a Nagy Imre-féle '45-ös földosztásba! Aztán, hogy a birtoknak vége lett, gondoltam dolgozhatok legalább ügyvédként, de mint a régi rendszer emberét B-listáztak, úgyhogy Ausztriába akartam szökni az unokabátyámmal, de elfogtak minket a határon.

Bányász Ne szidja itt nekem Nagy Imrét a nagyságos földesúr! Ő az egyetlen tisztességes kommunista, akit ismerek!

Öreg kulák Csak éppen élheterlenül kis parcellákat osztott, és azt is hiába, mert aztán jöttek a rákosisták, és lerabolták a népet! Ettől eltekintve viszont én is azt hiszem, hogy már csak Nagy Imrében

bízhatunk... Ő talán még tudna fordítani a dolgokon! *A Fiatal költőhöz fordul* Miért is csuktak be?

Fiatal költő Azt mondták, rendszerellenes verseket írtam.

Öreg kulák Na, akkor a társaiddal ti fogjátok szerkeszteni az új kisgazda újságot, ha kijutunk innen, és átvesszük a hatalmat! Ezeket a senkiháziakat meg elzavarjuk, mit szólsz hozzá?

Bányász Ugyan már, miről beszél?! Forradalomról ábrándozik?

Öreg kulák Lesz is, a csontjaimban érzem!
dr. Léhner A nagyhatalmaktól függ itt minden, András bácsi! Amit ők lekártyáznak, az lesz. Most is csak csöbörből vödörbe estünk: tizenegy éve még a németek gyarmata voltunk, most meg az oroszok!

Öreg kulák Csak rám hallgass, fiam, megcsináljuk!

dr. Léhner Ne akarjon már rosszat ennek a szerencsétlen fiúnak, hát nincs elég baja? Mi is a pontos vád ellened?

Fiatal költő Izgatás. Államrend elleni izgatás és illegális irodalmi körben való részvétel.

dr. Léhner Ajjaj, ezért akár tíz évet is kaphatsz.

Fiatal költő *rémülten* Mennyit?

Öreg kulák *a Fiatal költőhöz* Ne higgyél el mindent az ügyvéd úrnak, fiam! Nem kell rögtön betojni! Ne hagyd el magad és ne nyugodj bele, akármi is lesz!

dr. Léhner Ügyvéded van már?

Fiatal költő Még nincs, de a szüleim biztosan felkértek már valakit.

dr. Léhner Ha megjön a vádirat, próbáljanak becsempészni egy másolatot, majd át nézem.

Fiatal költő Köszönöm.

dr. Léhner Nincs mit.

Öreg kulák Na, hogy jobb kedved legyen, megtanítok neked egy somogyi népdalt, amit énekelhetsz majd te is a babádnak!
énekelni kezd

Éva, Éva, Éva,
Most virít a szilva,
Terítve az alja,
Fölszedjük hajnalra.

Bárcsak ez a hajnal
Sokáig tartana,
Hogy a szerelemnek
Vége ne szakadna.

Fényváltás, Öreg költő be.

Öreg költő

*A börtönben is az első napok, első hetek,
a megtöretés, a beleszokás a legnehezebb,
csak három hónapot ült, csak fél évet,
semennyit,
amennyit a kiblíben fejen állva is, annyit,
mondják az öt évet, tizet s a még többet
nagyok,
meg akiknek még csak az egy-egy téglája
van ott,
pedig, amikor az ég egyszerre beszakad,
s amíg a föld alól is lassacskán kisüt a nap,
a rés az önmagától távolodó fal között,
a meztelen, ahogy anyád a világra lökött,
a bot, a csat, a fal felé, a nem tudni, mikor,
az állatok s a te állat, a beavattatol,
a csúcsa ott van, akkor dől el az itt sem, ott
sem,
a többi ráadás csak, mint világra az Isten,
s az ólmeleg, ahogy majd, néhány hetek után
majd,
hogy aztán évekig ha, hogy akkor is kibírjad,
s a többé úgy sosem már, már akkor sem, ha
ismét,
ha három hónap, fél év, ha szűrödet kitették,
s ha halálig kívül már, s ha bent is, kint is
könnyebb,
és áll a nap az égen, és ég benne a könnyed.*

*Változás, közben a Sej, a mi lobogónkat című
munkásmozgalmi dal hangzik el:*

*Sej, a mi lobogónkat fényes szellők fújják,
Sej, az van arra írva: Éljen a szabadság!
Sej, szellők, fényes szellők, fújjátok, fújjátok:
Holnapra megforgatjuk az egész világot!*

8. jelenet Apa második találkozása az ügyvéddel.

*Az 1. számú ügyvédi munkaközösség irodája.
Jelen vannak Apa és Ügyvéd.*

Ügyvéd Bertók elvtárs, a fia már a megyei börtönben van, tegnap meglátogattam! Ha vasárnap jött volna be, maga is beszélhetett volna velem, a legközelebbi látogatás viszont csak október 30-án lesz.

Apa Dolog volt, kérem, s ezt nem tudhatam. Hogy van a fiam?

Ügyvéd A körülményekhez képest jól, de természetesen bántja az eset, és sokat aggodíks magukért. Az a kívánsága, hogy küldjenek be neki egy csomagot, amiben zsírszalonna és sütemény van. Az előzetes letartóztatásban lévőeknek szabad egy háromkilós csomagot küldeni, háztól házig kell feladni.

Apa Köszönöm, ügyvéd úr... khm... bocsánat, elvtárs!

Ügyvéd Megérkezett közben a vádirat is, és ennek, valamint a vádlottal történt személyes beszélgetés után a munkaközösség 600 forintban állapítja meg a védői díjat. Tudomásul veszi?

Apa Igen. És mi pontosan a vád ellene?

Ügyvéd A részletes tényállást hosszú lenne ismertetni, röviden: folytatólagosan elkövetett népi demokratikus államrend és népköztársaság elleni izgatás büntette. A fia a III. rendű vádlott. A vád szerint már Csurgón írt ellenséges tartalmú verseket, amit folytatott és bűntársainak levelekben küldözgetett, akikkel 1955. január 30-án megalapították az Ady-kört Nagyatádon. Itt többek közt kijelentette, hogy a mai irodalmat meg kell semmisíteni és újat kell alkotni. Beismerte a bűnösségét, és azzal védekezett, hogy végső elkéseredésében követte el a bűncselekményt, mert nem vették fel az egyetemre.

Apa Higgyc el, ügyvéd elvtárs, jó fiú a Laci, csak rossz társaságba keveredett!

Ügyvéd Én elhiszem, Bertók elvtárs, de nem rajtam múlik az ítélet.

Apa Kérem, én beléptem a téeszbe a fiam miatt a múlt héten, kérek igazolást tőlük, a gimnáziumától, a volt munkahelyétől, a tanácstól, és behozom a tárgyalásig, csak segítsen!

Ügyvéd Jól van, nyugodjon meg, megteszszük, amit lehet. Most menjen haza, és mondja meg a feleségének is, hogy ha ké-

rik, és nem adják ki maguknak az igazolásokot, akkor megkérem hivatalból. Ha rendben van, akkor írja még alá a védői díj összegének tudomásulvételét! Köszönöm. Viszontlátásra!

Apa Viszontlátásra, és nagyon köszönöm, ügyvéd elvtárs! *Mindketten ki. Változás, közben „ideges” írógép kattogás.*

9. jelenet Pécs, az Öreg költő dolgozószobája 2015-ben.

Öreg költő Én a börtönbeli rabtársam, dr. Léhner János ügyvéd szavaival a fülemben mentem a tárgyalásra s valósággal megkönnyebbültem, amikor kihirdették az ítéletet, hogy nyolc hónapot, a közügyektől való eltiltást és teljes vagyonelkobzást kaptam, s hogy a két hónap előzetest, az ÁVÓ-t is beszámítják, s hogy ezennel ideiglenesen szabadlábra helyeznek, és a büntetés hátralévő részének a letöltésére később hívnak be... A tárgyalás jegyzőkönyvében az áll, hogy bűnösségemet csak részben ismertem be, tehát valamitől ott nekibátorodtam, de fellebbezni nem mertem, illetve nem tudtam, hogy lenne a jobb, s ebben az ügyvéd sem segített. Az ítéletet kihirdették, de nem kaptuk kézhez. Csak harmincöt évvel később, 1990-ben kaptam meg s olvashattam el, miután a Kádárrendszer utolsó országgyűlése a legutolsó ülésén, 1990. március 14-én az 1945–1963 között hozott jogtalan politikai ítéletek semmissé nyilvánításáról is határozott.

Kedves dolog látni, amit közben elfeledtem. Például, hogy „egész ingatlanvagyonom” elkobzására is ítélték, holott néhány sorral följebb azt írják, hogy vagyontalan vagyok. Vagy hogy a „bűnügyi költséget egyetemleg”, majd külön-külön is meg kell térítenünk a magyar államnak. Aztán itt van az „Arany János Irodalmi Kör” alapszabálya 1952 elejéről, Csurgóróról, s benne a 3. pont, miszerint „Ha valamelyikünk írása miatt bajba keveredik, segítségére sietünk”. Tehát innen számítódik a vádiratban is, az ítéletben is „súlyosbító körülményként” emlegetett folyamatosság.

A bíró egyébként nagyon furcsán viselkedett a tárgyaláson, csürte-csavarta a dolgot, ki-kirohant, de végül minden enyhítő körülményt figyelembe vett, mintha segíteni próbált volna, mintha csak játszásból ítelt volna el bennünket. Mentségemül olvasott fel egy „Nagy emberek, nagy tévedések” című közleményt is egyik lefoglalt füzetemből, melyet a *Ludas Matyiból* másoltam be Nagy Imre 1955. április 14-i leváltásakor, aminek az volt a mottója, hogy „Ha nem volnának nagy tévedések, nem volnának nagy igazságok sem”, és Voltaire, Heine, Petőfi, Tolsztoj, Nietzsche, Jókai, Bernard Shaw „tévedéseit” tartalmazta.” Heinétől, hogy „Weimarban él egy öreg idióta, úgy hívják, hogy Goethe.” Petőfitől, hogy „A világ legnagyobb költője Béranger...Goethe nem költő.” Bernard Shaw-tól, hogy „Egy nagy író ismerek, s az Bernard Shaw.”

Kérem, én az ítélethirdetés után mentem haza a szüleimhez Vésére, és beismertem, hogy ha már egyszer ideiglenesen szabadon engedtek, én semmiképpen sem akartam visszamenni a börtönbe, s mindent elkövettem, hogy húzzam, halasszam a visszamenést, ameddig csak lehet. Ezért léptem be a téeszbe, ezért kezdtem el írni a kérvényeket, futkosni fűhöz-fához tanácsért, segítségért.

Változás, alatta a Szódd a selymet, elvtárs! című munkásmozgalmi dal hangzik el.

*Szódd a selymet, elvtárs,
Selyemből lobogót,
Az vezesse harcra
A magyar dolgozót!*

*Kényszer volt egykor a munka,
Ma: hősi tett!
Védd a gyárat, elvtárs,
Védd az életet!*

*Szántsda a földet, elvtárs,
A magot vígan vedd,
Lengjen szőke búza,
S a hegyen dús gerezd.*

*Kényszer volt egykor a munka,
Ma: hősi tett!
Védd a földet, elvtárs,
Védd az életet!*

*Állj a poszton, elvtárs,
Tereád néz a nép,
Védd szabad hazáját,
Élesítsd fegyverét!*

*Kényszer volt egykor a munka,
Ma: hősi tett!
Védd a népet, elvtárs,
Védd az életet!*

10. jelenet *Kérelem*

Vése, a Tanácsitkár irodája.

Fiatal költő Jó napot kívánok, Tanácsitkár elvtárs!

Tanácsitkár Szervusz, Laci fiam! Mi van, lerobbant a fogat? Hogyhogy nem dolgozol kommunista vasárnapon?

Fiatal költő Megjött a behívóm a börtönbe, Tanácsitkár elvtárs! *előveszi a levelet*

Tanácsitkár Ilyen hamar? És mikor kell bemenned, mutasd csak!

Fiatal költő Tessék, november 8-án.

Tanácsitkár *átveszi a levelet* Lássuk csak: „Felhívom, hogy a kaposvári megyei bíróság B. 0052/1955. számú ítéletével jogerősen megállapított 8 hó börtönbüntetésének megkezdése végett a kaposvári megyei bv. irodájában (Kaposvár, Bajcsy Zsilinszky u. 3. I. emelet 33. ajtó) 1955. évi november hó 18. napján reggel nyolc órakor jelenjék meg, mert különben elővezetése iránt fogok intézkedni...” Puff neki, pont most, mikor így is le vagyunk maradva az őszi munkákkal... jaj, Laci, Laci, mi a csudát csináljunk...

Fiatal költő Beadok egy kérvényt a bíróságra a büntetésem letöltésének elhalasztásáról, és ehhez szeretnék kérni egy igazolást a téesztl.

Tanácsitkár Erről van szó, fiam! Ha már ott fenn olyan fontos a téeszcsé, akkor erre hivatkozva talán elérhetünk valamit! Na,

gyere, ülj le, megfogalmazunk valami okosat, hátha megadják! Ha meg mégse, nyolc hónapot fejen állva is kibírsz majd, igaz-e? *A Fiatal költő nem felel* Aszondja, hogy gépel „Vései Táncsics Termelőszövetkezet Üzemi Pártszervezetétől, Vései Táncsics Termelőszövetkezet vezetőségétől. Igazolás.” Mikor is jelentkeztél pontosan a téeszbe?

Fiatal költő Négy napja, október 26-án.

Tanácsitkár Hm, pont akkor lépett be Ausztria a semleges államok sorába... Na akkor aszondja, hogy „alulírott üzemi párttitkár és tsz. elnök ezennel igazoljuk, hogy Bertók László Vése”... *ránéz a Fiatal költőre*

Fiatal költő Rákóczi út 44.

Tanácsitkár ... szám alatti lakos 1955. október hó 26-tól Termelő Szövetkezetünk tagja. Igazoljuk továbbá, hogy szövetkezetünk 1955. év őszén, mint újonnan alakult Termelő Szövetkezet munkaerőhiánnyal küzd. Éppen ezért, legjobb tudásunk szerint javasoljuk Bertók László tagtársunk szabadságvesztésének elhalasztását. Szövetkezetünk jelenleg az őszi munkákkal, tekintettel a késői szervezésre, nagyon le van maradva. Bertók László fiatal, agilis tag kivétele a mezőgazdasági munkából kétségtelen a munka rovására menne. Termelő szövetkezetünk tagsága, intéző bizottsága leghőbb óhaja, hogy Bertók László részt vegyen a mezőgazdasági munkában, esetleges behívása a tsz. tagság körében elégedetlenséget váltana ki...”. Na, ez remélem betalál, és beírjuk még azt is, hogy nevezett a családból úgyszólván egyedüli teljes, munkaképes tag!

Fiatal költő De ez nem igaz, Tanácsitkár elvtárs, nem lesz ebből baj?

Tanácsitkár Nyugodj meg, Laci, segíteni akarok! És hidd el, a falu többsége is segíteni akar neked! Aki meg rossz szemmel néz rád, azt küldheted hozzám, jó? Hát nem mehet ez így tovább, emberek vagyunk, nem vadállatok! Meglásd, holnap gondolkodás nélkül aláírja majd a téeszelnök, és rittyentünk egy jó kis igazolást a tanács nevében is! Csak ott majd a gyenge egészségi állapotodra hivatkozunk, hogy

ne tűnjön fel, mind a kettőt én fogalmaztam...

Fiatal költő Nagyon köszönöm, Tanácsitkár elvtárs!

Tanácsitkár Négyszemközt hívhatsz Jani bátyámnak, jó?

Fiatal költő Rendben, Jani bátyám!

Fényváltás, változás. Alatta írógépkattogás.

11. jelenet Pécs, az Öreg költő dolgozószobája

Öreg költő Kérem, nekem ekkor úgy tűnt, hogy a helyi hivatalos hozzáállás láthatóan megváltozott. Mintha a mindössze nyolc hónapos ítélet hallatán velem együtt mások is megkönnyebbültek volna. Az igazolásokat, fellebbezéseket, kérvényeket ettől kezdve Jani bátyám, a tanácsitkár fogalmazta, gépelte, akinek – úgy tetszett – ebben nagy gyakorlata volt. Van itt egy aláírásgyűjtő ív is, harmincöt aláírással, amelyen a Vései Táncsics TSZ tagjai az „illetékes szervektől” ügyem „kedvező elbírálását” kérik. S talán nem csupán ügyes fordulat a téesz által írt első igazolásban sem, hogy „Bertók László esetleges behívása a tsz tagság körében elégedetlenséget váltana ki”. Közben, november 12-én a kegyelmi kérvényemet is elküldtem a Népköztársaság Elnöki Tanácsának, kérve, hogy büntetésem hátralevő részét engedjék el. Siettem vele, legyen bent, mielőtt bevonulok a síttre. Nem tudtam még, hogy majd kétszer két hónap halasztást kapok, a téesznel meg „magasabb beosztásba” kerülök és fogatosból könyvelő leszek. S bár 1956 márciusában mégiscsak be kellett vonulnom a kaposvári börtönbe, április 7-én már ott volt a téesztől az újabb kérvény, hogy a „nyári mezőgazdasági munkák idejére” a „Belügy és az Igazságügyi Miniszter rendelete értelmében” engedélyezzék büntetésem végrehajtásának megszakítását, s április 13-án ismét szabadultam, azzal, hogy majd köteles vagyok jelentkezni „1956. október 10-én, 8 órakor a kaposvári megyei börtönben, a hátralevő

börtönbüntetés letöltésére”. S most egyszerre szorul el a torkom és önt el a melegség... Hiszen nemcsak az igazságtalan meghurcoltatáson és az évtizedekre rám süttött bélyegen, hanem a felém sugárzó szereteten is múltott, hogy közben felnőttem, s hogy mikor gyöngült a szorítás, föl tudtam állni.

Egyre erősödő írógépkattogás, s ahogy a fény lassan le, elhangzik közben a Kommunizmus himnusza című dal, alatta korabeli felvételek vetítése.

*Egy kézfogás felér a harcban
A honnak szóló esküvel,
S mi mind, mind egyetértünk abban,
Nekünk a kommunizmus kell!
Kommunizmus, a vágyunk e szó, emberek!
Kommunizmus, a zászlónk e szó, emberek!
Kommunizmus, a szárnyunk e szó, emberek!
Érte küzdünk ma meg, emberek!
A vízfolyást dologra fogjuk,
S a Holdra juthatunk mi fel,
Az emberek nevébe' mondjuk,
Nekünk a kommunizmus kell!
Kommunizmus, a vágyunk e szó, emberek!
Kommunizmus, a zászlónk e szó, emberek!
Kommunizmus, a szárnyunk e szó, emberek!
Érte küzdünk ma meg, emberek!*

MÁSODIK FELVONÁS

1. jelenet Az Öreg költő pécsi dolgozószobája

A költő az iratokkal teli íróasztalánál ül. Írógépkattogás, fény lassan fel.

Öreg költő Kérem, én csak három hónapot ültem. Kilencvenöt napot. Ennyit abból a nyolcból, amire elítéltek. S ugye, ezt sem '56 után, hanem 1955-ben és 1956 tavaszán. Azokban a napokban (hetekben), amikor engem ideiglenesen szabadságotlank a téesz kérvényére a nyári munkák miatt, más politikai elítélteket, igazi nagyhalakat – pél-

dául a volt szociáldemokrata vezetőket, Szakasitsot és társait – is kiengedték a börtönből. 1956. május 18-án Rákosi nyilvánosan elismeri, hogy felelős Rajk elítéléséért. A Petőfi-kör egyik gyűlésén Rajk özvegye azt követeli, hogy férjét rehabilitálják, gyilkosait pedig ítélik el, mások azt, hogy Nagy Imre kerüljön vissza a hatalomba. A lengyelországi Poznańban a hadsereg veri le a munkások tüntetéseit. Nő a nyugtalanság, itthoni sztrájkokról hallani.

Kérem, én beismerem, hogy nem fogtam föl igazán, mi történik körülöttem és a világban, s hogy mindenekelőtt a magam ügyeivel voltam elfoglalva. Igyekeztem jól elvégezni a téveszben a munkámat, ha már egyszer annyit fáradoztak értem, legalább ne csalódjanak bennem. S vártam, hogy csak-csak megjön a még múlt év novemberében beadott kegyelmi kérvényemre a válasz. Június 7-én érkezett a levél, hogy „saját érdekében jelenjék meg a megyei bíróság vezetője előtt 1956. évi június hó 15. napján, délelőtt 9 órakor”.

Változás alatt a Van már szabadság című korabeli dal hangzik el:

*Új országot akarunk, hol új nótákat dalolunk,
Hol békeességben aratunk, a búza csak miénk!
Új országot akarunk, hol meghallgatják a
szavunk,
És nem lesz többé panaszunk és szabadok
vagyunk!
Van már szabadság, nem lesz soha többé
rabság,
Munkás előre, a jövőnkért dolgozunk!*

2. jelenet *Behívó*

Vésén, az Anya és a Nagymama terít az ebédhez feszült hangulatban.

Anya Rég itt kellene lennie a kanizsai busznak! Még kihív a paprikás csirke, pedig az a Laci kedvence!

Nagymama A habarást már megint nem elég bő lével csináltad, a galuska helyett

meg krumpli lett vóna jó, hisz még a krumplit is krumplival eszi a Laci!

Anya Hagyja már, hogy tud még ilyenkor is zsémbelni?

Nagymama Én a híres...

Anya *folytatja...* nevezetes Varasdinemzetségből származok Somogyiszobról, te meg *magára mutat* csak egy kódisbaszta harangozónemzetségből Szőkedencsről! Kívülről tudom! Igaz, hogy harangozó nem volt a mi családunkban, de azt se szégyelleném! Maga is tudja, hogy tizenöt-húsz éve édesapámék bikát hizlaltak, csikót neveltek, itt meg elrohadt a sok krumpli, de maga nem engedte, hogy disznókat tartsunk a Pistával, csak kiabált folyton, hogy „Ki a tüzes ménkű eteti majd őket?” Aztán azt se felejtse, hogy az én dencsi örökségemből fizette ki Pista a két nénjét, de maga mégse engedte, hogy a házrészt rám írassa!

Nagymama *sértetten* Amikor én fiatalasszonyként ide kerültem ebbe a házban, amit a vén Peti Csicsa, a betyárok cimborája épített harmincezer téglából, harmincezerből meg a nagy pincét alája...

Anya Jaj, ezerszer elmondta már!

Nagymama Olyan cudar ember vót, hogy még azért is szót, ha valaki az asztalnál egy kicsit többet evett! És most azt is elmondom néked, menyem, amit soha eddig másnak se: hogy bizony fiatalasszonyként állandóan éhes vótam, és amikor vittem a moslékot, a kötényem alá dugtam egy-egy karéj kenyeret, és ott ettem meg a disznókkal együtt! Hát ezért nem szerettem soha a disznókat! És nem szégyellem, hogy ezért nem is gyászoltam nagyon a vén Peti Csicsát, Isten bocsássa meg nekem, mikor kilencszázegyben agyonrúgta a lova! *rövid csönd, békülékenyen* Hát aztán mit adsz holnap a családnak enni, hogy az utolsó csirkét is levágtad?

Anya *elkeseredetten* Majd kérünk megint kölcsön, aztán törlesztjük azt is!

Nagymama Mocskos egy világ alakult itt, édes Istenem! De legalább nem kell bekormozni az arcod meg öregasszonynak öltöztetve rejtegetni az oroszok elől, mint '45-ben!

Anya Hála magának! ... Csak a Lacit ne bántsák már többet!

Nagymama Megvédi ő magát, ne félj! Megvan a magához való esze!

Anya enyhültebben Mondta is a tanító annak idején, hogy ne szántassuk bele a földbe! Nem parasztnak való, az biztos, túlságosan érzékeny! Ezek a rendszeres ájulások! A zsákolás alatt is a börtönben...

Megérkezik a Fiatalköltő.

Fiatalköltő Megjöttem!

Anya hozzáfut, **Nagymama** hozzábiceg, megölelik Lacikám, édes kisfiam!

Fiatalköltő előveszi az iratot Tessék, Anyám, olvassa!

Anya olvas „A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa az 1956. május hó 16. napján kelt elhatározásával – a vonatkozó ítéletek egyéb rendelkezéseinek érintetlenül hagyása mellett – a kaposvári megyei bíróság által demokratikus államrend elleni izgatás bűntette miatt 1955. október 20. napján B. 0052/1955/6. szám alatt hozott ítéletével Bertók László (1935. XII. 6. Vése, anyja: Papp Zsófia, vései lakos) elítélttel szemben kiszabott 8 hónapi börtönbüntetést kegyelemből 3 évi próbaidőre felfüggesztette.

Kaposvár, 1956. évi június hó 5. napján. Dr. Pápai Sándor bíró”

Ez akkor most pontosan mit jelent?

Fiatalköltő Az ítélet megmaradt, de három évig próbálhatok megjavulni!

Anya Ígérd meg, Lacikám, hogy nem írsz több verset, ha ekkora baj lesz belőle!

Fiatalköltő Én... én nem akarok több fájdalmat okozni, de ezt nem ígérhetem meg, tudja jól! Szükségem van az élethez a versírásra, mint a levegőre! De kaptam ám a bíró úrtól egy másik levelet is!

Anya olvas „1956. június 19-én tényleges katonai szolgálatra vonuljon be Kaposvár Dózsa György u. 1. szám alá, Kaposvári Járásí Honvéd Parancsnoksághoz...” Micso-da? De hiszen az négy nap múlva van!

Fiatalköltő Össze vannak itt kapcsolva a dolgok a magasban, vagy inkább a mélyben, édesanyám!

Anya aggódva Hát akkor katona leszel, mint az apád meg a nagyapád...

Nagymama Az én drága jó uram, hogy olyan kevés időt adott nekünk együtt a Jóisten a Nagy Háború után! Pedig, hogy szeretett vóna téged, Lacikám! Alakban, mozgásban is rá hasonlítasz a leginkább!

Anya Szerencse, hogy az apád nem szedet össze valami nyavalyát a hadifogságban...

Fiatalköltő Emlékszem, hogy futottunk haza árkon-bokron az aratásból, mikor megtudtuk, hogy megjött! Mikor is volt? Negyvennyolcban?

Anya Hétben, hétben volt, Lacikám... látva, hogy **Anya** érzékenyül, a **Nagymama** folytatja

Nagymama Cudar egy világ volt! Először a németek állították fel a tábori konyhájukat az udvarunkon, aztán meg az oroszok elől kellett mindent elrejtetni! Még jó, hogy dédapád ekkora pincét épített a ház alá! Te meg, fiam, hálát adhatsz a Jóistennek, hogy nem a kezeden robbant fel a gránát, amivel a Bugyákosnál játszottatok!

Anya Pedig hányszor a lelkedre kötöttük, hogy ne csatangolj arrafelé!

Nagymama A tündér keresztanyád vigyázott rád ott, nekem elhahaghat! Nézd csak, Lacikám! Hoztam ám én neked valamit, ami még segíteni fog! *elővesz a kötetnyéből egy kötéldarabot*

Fiatalköltő Mi ez, Nagymama?

Nagymama A szobi javasasszonytól szereztem, akasztott ember köteléből egy darab! Varrd bele a gatyád korcába, és aztán akárhova mégy, ez majd megóv a bajtól!

Fiatalköltő Tudja jól, hogy én nem hiszek az ilyesmiben!

Anya Hagyja már ezeket a babonákat meg bolondságokat!

Nagymama Hallgass rám, és vedd el, Lacikám! Emlékezz, hányszor levette a javasasszony a rontást rólad gyerekkorodban, mikor beteg vótál!

Fiatalköltő Igen, de...

Nagymama A kupádra ragasztotta a viaszt, mikor lázas vótál. Benne volt a betegség alakja, mikor aztán a fejed fölött a hideg vizes edényben megdermedt, meg is gyógyultál másnapra!

Fiatal költő Igen, emlékszem, de ez nem hiszem, hogy...

Nagymama Gondolj csak apádra, mikor nagybeteg volt egyszer aratás idején! Vihettük jobbra-balra az orvosokhoz, de a Mari néne hozta vissza a halálból, mikor egy ingét, hajszálát és gatyamadzagját kérte el, hogy megvarázzolja!

Laci Mi is volt igazából a baja?

Anya Apád csak annyit mondott, hogy kimerültség! Na, jól van, járjon a kezünk is! Folytassuk a terítést, mert mindjárt hazakernek a földeskről!

Nagymama *beledugja a Fiatal költő zsebébe a kötélदारobot, és odasúgja* Ne feledd, fiam, mit mondott öreg nagyanyád: ez még segítségdre lesz!

Fényváltás, Öreg költő belép.

Öreg költő Pécs mellett, Kővágószőlősön akkor kezdődött az uránbányászat, bár a hivatalos verzió az volt, hogy ott bauxitbányászat folyik. Az első bánya működött már, ávósok őrizték, be volt kerítve szögesdróttal. Álltak a dróton kívül azok a barakkok is, amelyekbe a mi építő honvéd zászlóaljunkat is elhelyezték. Építő honvéd, ahogy a katonakönyvembe írták, s akit, akiket mindenki csak „munkaszolgálatosnak” nevezett. Nem a bányában, hanem a külszíni „járulékos beruházásokon” dolgoztunk, kőművesek segéd munkásai voltunk. Húszéves voltam, s ha nem jön közbe 1956 októberre, két évig tartott volna a szolgálat. S én még örültem is, hogy akaratom ellenére itt lehetek, hogy nem kell a börtönben aszalódnom.

Szőlősön egyébként katonásdit is játszottunk. Munkaidő után, néha holdvilágnál, a barakkok mögötti réten gyakoroltatták az egyszerre lépést, a lapos kúszást és hasonlót. Volt néhány puska is, néhány „dióverő”. Azokat kellett néha zsírozni, de lőszer nem volt hozzájuk, s a raktárban őrizték őket, míg el nem vitték az ávósok október 26-án, amikor bennünket is elfogtak Pécsen, a Kórház téren. Mi akkor gyalog vonultunk be Kővágószőlősről Pécsre. A hatos országúton kuruc dalokat, negy-

vennyolcas nótákat énekelve mentünk tüntetni. Aztán egyszer csak a Kórház téren ott álltak velünk szemben, ránk szegezett géppisztolyokkal, „láncban” az ávósok. Gyorsan bekerítettek, az egyik házsorhoz szorítottak bennünket, majd mindenféle szemét fasisztának titulálva, ordítózva-ütve arra kényszerítettek, hogy ötös sorokba rendeződjünk s induljunk „előre”. Először egy magas fallal körülvett udvarra, majd az ávós laktanyába vittek, ahol, mint a heringeket a dobozba, begyömöszöltek bennünket néhány szobába. Leülni sem lehetett, mert csak állva férünk el egymás mellett. Két nap múlva engedtek csak ki, amikor a forradalmárok az ávósokat csukták be a saját laktanyájukba. Mentünk vissza Szőlőrsre, ahonnan eltűntek a tiszték, mi meg megalakítottuk a katonatanácsot. Engem úgy választottak bele, hogy valaki bekiabálta a tömegeből:

„A Bertók az már megszenvedett a szabadságért!”

Változás, alatta rádiórecsegés, mely átvezet a következő jelenetbe.

3. jelenet *Katonatanács*

Kővágószőlős, 1956. november 4-e, hajnali öt óra húsz perc. Rádiórecsegés, fény lassan fel, a Katonatanács tagjai Nagy Imre beszédét hallgatják.

Nagy Imre hangja a rádióból: „Itt Nagy Imre beszél, a Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának elnöke. Ma hajnalban a szovjet csapatok támadást indítottak fővárosunk ellen a nyilvánvaló szándékkal, hogy megdöntsék a törvényes magyar demokratikus kormányt. Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van. Ezt közlöm az ország népével és a világ közvéleményével.” *Felhangzik a Himnusz, majd a kezdő sorok után recsegés. Az egyik katona másik csatornát próbál behozni.*

Katona 1. Na, most mit csináljunk, fiúk?

Katona 2. Menjünk be mindannyian Pécsre, szerezzünk fegyvereket és harcoljunk!

Katona 3. Tankok ellen? Nagy ötlet!

Fiatal költő Rádásul rendes kiképzést se kaptunk!

Katona 2. Gyávák vagytok?

Katona 4. Fogd be, igazuk van! Lövessük magunkat halomra? Ezzel csak őket erősítjük!

Katona 2. De hamarosan itt lesznek az amerikaiak, nem maradhatunk tétlenek!

Katona 3. Az amerikaiak füttyülnek ránk! Ha valóban segíteni akarnának, már rég megethették volna!

Katona 1. Nem fognak miattunk háborúzni!

Fiatal költő Mi csak egy hasznos eszköz vagyunk számukra, amivel gyengíthetik a Szovjetuniót!

Katona 4. És az oroszok éppen ezért nem fogják megengedni, hogy függetlenedjünk!

Katona 2. Jó, hát, ha nem hisztek nekem, tekerjünk át a Szabad Európára! *a rádióhoz megy, csatornát keres*

Rádió recsegés... Kővágószőlősen az uránbánya körül heves harcok folynak... *recsegés, a katonák rémülten összenéznek*

Katona 1. Micsoda? Hol?

Katona 3. Ezt már rég hallanunk kellene!

Katona 4. Ez nem lehet!

Katona 2. Gyertek, nézzünk körül!

*Katona 2. elindulna, de ekkor ordítva berohan
Katona 5.*

Katona 5. Az oroszok!!! Az oroszok elfoglalták Pécsét, egy tankot meg beástak nem messze a pellérdi elágazásnál!

Katona 1. A rohadt anyjukat! Mit csináljunk?

Katona 2. Fölmegyünk harcolni a Mecsekbe, és partizánháborút indítunk!

Katona 5. Ne hősködj már, inkább gondolkodj! Minél hamarabb indulnunk kellene, mert ha itt találunk bennünket, akkor rögtön kivégeznek!

Katona 2. Gyertek velem, srácok!

Fiatal költő *higgadtan* Itt mindenki szívesen harcolna, ha volna értelme! De be kell látni, hogy semmi esélyünk. Nincs értelme még több vért pazarolni!

Katona 1. behoz a rádión egy adást.

Kádár János hangja a rádióból „A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány felhívása a magyar néphez! Magyarországon november 4-én az események a reakciós erők teljes vereségéhez vezettek. A reakció és az ellenforradalom útját megtisztító Nagy Imre-kormány széthullott, és megszűnt létezni. Feltárultak a forradalmár munkásokon, közéleti személyiségeken, békés lakosokon a reakció által elkövetett garázdálkodások és megtorlások súlyos képei. Az illegalitásból előkerülnek a rendszerhez, a szocializmus nagy ügyéhez hű forradalmár munkások, kommunisták, közéleti személyiségek. A népi Magyarország forradalmi kormánya felhív minden munkást, parasztot, értelmiségit, egyetemistát, az ifjúságot, minden hazafit az országban, nyújtsanak széles körű támogatást a kormánynak és intézményeinek, és mindenki a maga munkahelyén, a maga őrhelyén lásson hozzá kötelességei teljesítéséhez. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány programja...”

Katona 5. Kapcsold már ki! *kikapcsolják a rádiót*

Katona 3. Kádárék ellenkormányt alakítottak!

Katona 4. Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány, röhej...

Katona 1. Látszólag Nagy Imre oldalára álltak eddig, de csak a ruszkkra vártak, rohadt árulók!

Katona 2. Hát mutassuk meg, ki az igazi forradalmár!

Katona 3. *rázni kezd* Megint kezdod? Vért ittál? Vagy begolyóztál? Értsd már meg, hogy vége, vége, vége van!

Katona 2. *elsírja magát* Tudom, tudom, csak annyira fáj...

Katona 3. Elhiheted, hogy mindenkinek fáj...

Katona 2. Most akkor mi lesz? Mi lesz ezután?

Fiatal költő Akármilyen is lesz, túl kell élni! Hirdessük ki, hogy mindenki menjen haza, mielőtt ideérnek az oroszok! Somogyiak, mehetünk együtt!

Katona 2. *váratlanul* Én nem megyek! Én átszököm nyugatra! Ki jön velem? *Csönd.*

Katona 1. Talán meg lehet majd tartani valamit az októberi vívmányok közül...

Fiatal költő Ugyan...

Katona 4. Legföljebb beetetnek valamivel...

Fiatal költő Ez a két hét mindenestre visszaadta a reményt, és ezt az érzést már senki sem veheti el tőlünk!

Katona 2. Hallgassunk még bele a Szabad Kossuth Rádióba, hátha vannak új fejlemények!

Katona 4. Ha egyáltalán van még adás...

Rádió *csatornát keresnek, megszólal Hágy Gyula író hangja:*

Itt a Magyar Írók Szövetsége, a Világ minden írójához, tudósához, minden Írószövetséghez, Akadémiához, Tudományos egyesüléshez, a szellemi élet vezetőihez fordulunk segítségért! Kevés az időnk, a céljainkat ismerik, nem tudom ismertetni... segítsetek Magyarországon, segítsetek a magyar népen, segítsetek a magyar írókon, tudósokon, munkásokon, parasztokon, dolgozókon! Segítsetek, segítsetek, segítsetek! *A rádióbejátszás alatt a fény lassan lemegy, majd recsegés, és elnémul a rádió. Fényváltás, belép az Öreg költő.*

Öreg költő A diktatúra felülről lefelé építkezik. Nem úgy kezdődik, hogy az egyik szomszéd átszól a másiknak, vagy hogy elkezdenek harangozni és mindenki a templomtérre megy diktátort választani. Rögtön akadnak, akik látván, hogy mi van, a csúcs alá maguk is odatesznek egy-két téglát, azután még egyet, s röhögnek rajta, hogy megáll. Aztán mind többen lesznek. A többségnek, s messziről hülyeségnek tűnik. „Már megint cirkuszolnak.” Aztán egyszer csak a tyúkszemig ér, az ütőerekig ér, fognia kell, tartania kell mindenkinek. „Hogy el ne dőljön.” Ha tiltakozol, megölnek. Ha nem ölnek meg, benne vagy, benne leszel, amíg élsz, amíg magától össze nem dől. *Fényváltás, részlet Beethoven Egmont-nyitányából.*

4. jelenet *Hazatérés*

1956. november 7-e kora délután, *Vése, a szülőház konyhája, Anya és Nagymama ebédelnek, levest esznek. Fiatal költő katonaruhában és farkofferral a hátán benyit.*

Fiatal költő Megjöttem, édesanyám!

Anya *odafut, sírva átöleli* Laci, Lacikám, hála Istennek, hogy itt vagy, már napok óta nem alszunk, bele se mertünk gondolni, hogy mi lehet veled!

Nagymama *átöleli a fiatal költőt* Drága fiam! Tudtam én, hogy csalánba nem üt a ménkű!

Anya Gyere, gyere, ülj le és egyél, biztosan éhes vagy!

Fiatal költő Apámék?

Anya Apád meg Viktor Gyula bátyáéknál segítenek a kölcsönért cserébe, Pista öcséd meg kicsit beteg, korán ebédelt, aztán lefeküdt, azóta alszik... Mondjad, Lacikám, mi történt veled?

Fiatal költő *kezet mos, majd leül, és mohón enni kezd* Kővágószőlősről jöttem gyalog néhány somogyi katonatársammal. Mikor közeledtek az oroszok, a katonatanács kihirdette, hogy mindenki menjen haza, aztán nekiindultunk toronyiránt, elkerülve az utakat, nehogy oroszokkal vagy ávosokkal találkozzunk.

Anya De nem lesz ebből baj, hogy megszöktetek?

Fiatal költő Ott nem maradhattunk, féltünk, hogy kivégeznek minket az oroszok, védekezni se tudtunk volna, csak néhány régi puskánk maradt, minden mást eltüntettek még idejében az ávosok.

Nagymama És mit ettetek, hol aludtatok?

Fiatal költő Az első éjszaka Kisboldogasszonyfán a faluvégen bekéredzkedtünk egy istállóba, volt két takaróm, azokat eladtam 50 forintért egy parasztembernek, és vettünk belőle ennivalót. Nem adtak ingyen, mert látva a katonaruhát gyávának tartottak, hogy így megszöktünk, utánunk is kiabáltak másnap reggel, hogy szemetek, mások harcolnak, ti meg mentek haza? Lehet, hogy tényleg gyávák vagyunk, és csatlakoznunk

kellett volna a mecseki forradalmárokhoz, azt mondják, több százan vannak odafent!
Anya Jaj, kisfiam, Isten őrizzen meg téged, inkább toll való a te kezedbe, mint puska!
Nagymama Úgy felejtene el magaddal vinni a puskát a csatába, mint a nyomórudat, mikor gabonát kellett hordani! Aztán tegnap hol aludtatok?

Fiatalköltő Az egyik társunknak rokonai voltak Kisbajomban, náluk töltöttük az éjszakát, aztán hajnalban elköszöntünk, és indult mindenki tovább a maga útján... Mi a helyzet most az országban?

Anya Annyit tudunk, hogy Kádárék ma bevonultak Pestre az oroszokkal, de azt beszélik a faluban, hogy még mindig sok helyen folynak harcok az országban. Sztálinvárost állítólag ma kezdték ostromolni.

Fiatalköltő Sztálinvárost ostromolják az oroszok! Na, hát ez jó! És pont ma van a nagy októberi szocialista forradalom ünnepe is, november hetedikén! Kínjában sírva röhög az ember!

Nagymama Azt mondják, első rendelkezésével Kádár munkanappá nyilvánította november hetedikét, meg feloszlatta az Ávót ...

Fiatalköltő Így akarja magához édesgetni az embereket!

Anya Legalább az Ávó igaz lehetne, nem élném túl, ha még egyszer elvinnének!

Fiatalköltő Nem tudom, mi lesz itt, mihez kezdünk, nem tudom...

Anya Most annak örüljünk, hogy épségben hazaértél! Ki kell várni a dolgokat, addig itthon megbújsz, kisfiam!

Nagymama Nem amint akarnánk, hanem amint lehet!

Fényváltás, belép az Öreg költő.

Öreg költő Kérem, én beismerem, hogy miután kiengedtek a börtönből, miután felfüggesztették a büntetésem hátralévő részének a letöltését, s miután a börtönviseltként kiszabott munkaszolgálatból is szerencsésen megszabadultam, és '56 végén megszüntették az ilyen alakulatokat, énbennem továbbra is az munkált, hogy

valamiképpen talpra álljak, hogy tovább kell tanulnom, folytatnom kell az életemet valahol ott, ahol kettétörték. Nem mentem el harcolni a Mecsekbe 1956 novemberében, nem mentem neki az ávósokból lett karhatalmistáknak, rendőröknek, akik 1957 tavaszán-nyarán az én falumból is összefogdosták, elvitték, összevissza verték a parasztokat meg a papot, mert valamilyen szerepet vállaltak, vagy járt a szájuk októberben. S nem is disszidáltam, holott minden okom megvolt rá, s az egyik „büntársam” s az egyik tanúm is elment. Megvallom, nekem eszembe se jutott. S nem azért, mert „itt kell helyt állnom, ha beledöglök is”, nem. Voltam csak, mint a fa, mint a fűszál, ami oda van növe a földhöz.

Változás, alatta a DIVSZ induló, Öreg költő ki.

*Egy a jelszónk a béke,
Harcba boldog jövőért megyünk.
Egy nagy cél érdekében
Tör előre ifjú seregünk.
Bárhol is van hazája,
Bármely ég néz le rája,
Küzdő korunknak új nemzedéke,
Mind itt halad velünk.*

*Földön, égen zeng az új dal,
Ifjúság! Ifjúság! Ifjúság!
Milliónyi szív dobogja
Ritmusát, ritmusát, ritmusát.
Nincs oly erő, mely legyőzné,
Ki a népért küzd és dalolja
A jövőnek himnuszát.
Ifjúság! Ifjúság!*

5. jelenet Kirúgás, berúgás

A Tanácstitkár irodája, Vése, 1957 vége.

Fiatalköltő Jani bátyám, elkészültem az eredménykimutatással!

Tanácstitkár Jól van! Ül csak vissza, beszéljünk kell! Megjött a válaszlevél Marcaliból. Az erkölcsi bizonyítványod miatt nem vesznek fel a tanácsra, sőt felhívtak, hogy ki kell rúgjalak... „A Bertókot

azonnal elbocsátani!” – így mondták. Pedig nem is vettél részt az eseményekben. De hát a priusz, az priusz! Sajnálom, Laci, ez van...

Fiatalköltő Értem...

Tanácsstítkár De nem eszik ám olyan forrón a kását! Bízzál csak a Jani bátyádban! Februárban jelentkezz újra! Nem kell minden álláshoz erkölcsi bizonyítvány, a téeszbe majd visszaveszünk segédkönyvelőnek, szükség lesz rád!

Fiatalköltő Nagyon köszönöm!

Tanácsstítkár Ószíntén szólva, nem hittem, hogy téged KISZ-títkárként is kirúghatnak. Főleg, hogy annyi minden jót szerveztél idén a faluban a varrótanfolyamtól a színjátszóköriig! De hát odafent megint másképp gondolták... Na, igyunk egy kis pálinkát, ettől jobb kedvünk lesz! *egy rejték helyről pálinkásüveget vesz elő* Ne félj, ezt nem élesztőből főzték! *tölt a pálinkából* Egészségedre!

Fiatalköltő Köszönöm! Egészségére, Jani bátyám! *isznak*

Tanácsstítkár Jó kis törköly, igaz-e? Persze azt is megértem, aki élesztőből főzi, hogy vissza tudja fizetni a téeszadósságát! Lassan csak rendeződnek a dolgok... Ti is főzitek, igaz? *Nincs válasz, tölt még egy kört.* Nekem bevallhatod, a tanácselnök elvtárs is főzeti ám, aztán ugyanaz a koma viszi teherautón Pestre. Múlt héten megtörtént, hogy a kisbíró az elnök pálinkájával elindult a Rigó-hegyre a pince elé, ahol éppen felpakolták, amikor a fináncok az elnökhöz betoppantak, s az elnök elvtárs összes furfangjára szükség volt, hogy ott tartsa őket, amíg az üzlet lebonyolódik! *nevet* Egészségedre! *isznak*

Fiatalköltő Hát igen, mi is főzünk, mert sok még az adósságunk! Tíz kiló cukor, egy kiló élesztő, száz liter víz, nálunk ez a recept. Képzeld, a dédapámnak volt pálinkafőző engedélye 1885-ből!

Tanácsstítkár *mosolyogva* Hát attól a mai finánc már nem hatódik meg, Laci! Na, igyál még egyet, aztán segítsél nekem a pincéből felhozni néhány aktát! *tölt* Egészségedre!

Fiatalköltő Egészségére, Jani bátyám! *isznak, felszabadultabban beszélni kezd* Jól be-

húztak ám engem a csőbe ezzel a Kommunista Ifjúsági Szövetséggel, Jani bátyám! Én az események után az újonnan megalakult ifjúsági parasztszervezetbe léptem be, aztán egyszer csak a többi hasonló szervezettel együtt ezt is beolvasztották a KISZ-be...

Tanácsstítkár Már megtanulhattad volna, hogy működik a népi demokrácia, fiam! Csak tedd a dolgod, ne legyen véleményed, és akkor rendben lesz minden!

Fényváltás, belép az Öreg költő.

Öreg költő Kérem, én sokszor elfogadtam megalázó helyzeteket, a másodrendű vagy a sokadrendű ember szerepét is. Kényszerből, összeszorított foggal, „agyilag” elmenekülve, de azt hazudva, hogy itt vagyok, ez vagyok. Mint az állat, akit befognak, betörnek, túlterhelnek, s azt hiszik róla, hogy most már minden rendben, hogy mindig így lesz, ez egy hülye barom. Aztán egyszer csak hirtelen megáll, fölágaskodik, rúg, hanyatt vágja magát, elszakítja a kötelet, elszalad. A „nagykönyv szerint”, ugye, ilyesmi nincs. Ha megalázni akarnak, azonnal meg kell védeni a méltóságot, akár a halál árán is. Holott az igazi méltóság mélyebben van. Az „élet parancsa” környékén. S a megaláztatást is lehet méltósággal viselni. Ettől lesznek dühösek, bizalmatlanok, gyávák, tétovák a megalázók. Hogy nem tudnak eligazodni rajtad, hogy kilátszik belőled, ami által különb vagy náluk, ami a mindenség részévé tesz, s amivel le fogod győzni őket.

Változás, alatta az Egységbe forraszt a KISZ című dal hangzik el.

*Fel, kommunista ifjú sereg,
Hajnal vezesse léptedet!
Higgy elveidben, jó karodban bízz,
Melletted elotárs a KISZ!*

*Úgy indulunk, mint zúgó vihar
És úgy áradunk, mint a dal!
Édes hazánkért, a forradalmi pártért
A néppel tűzön-vízen át!*

*Jöjj, ifjú társam, munkára fel!
Rólunk a Hanság énekel
Nem gyűr le minket sem a tűz, se víz,
Egységbe forraszt a KISZ!*

*Úgy indulunk, mint zúgó vihar
És úgy áradunk, mint a dal!
Édes hazánkért, a forradalmi pártért
A néppel tűzön-vízen át!*

6. jelenet Takáts Gyula

*A Somogy Megyei Múzeum igazgatói irodája,
1958. október. Takáts Gyula 47 éves költő, a
múzeum igazgatója, fehér köpenyben.*

Takáts Gyula Örülök, hogy végre személyesen is megismerhetlek, Laci! Foglalj helyet! *Fiatal költő* leül Tetszetek az első versed a *Néplapban*, még '55-ben. És dicsért a Fodor Bandi is! Mi van most veled, mit csinálsz?

Fiatal költő Segédkönyvelőként dolgozom a vései térszben, de voltam írnok, napszámos is. Szeretnék továbbtanulni, de a priuszom miatt nincs esélyem. Verset se írtam majd három évig. Tavasszal kezdtem el újra, szeretnék sok helyen megjelenni...

Takáts Gyula Az fontos, de nem attól érsz majd költővé, hogy milyen látható sikereid vannak! ... Na mutasd, mit hoztál a tarsolyodban!

Fiatal költő *benyúl a táskájába, és átad egy tucat verset* Tessék! Tizenkét vers.

Takáts Gyula Köszönöm! Átnézem alaposan, és majd írok neked! Az érdeemeseket beajánlom majd Pesten és a *Somogyi Írásba*, ha nincs ellenedre...!

Fiatal költő Nagyon köszönöm!

Takáts Gyula Küldhetnél verseket a most induló pécsi *Jelenkorba* is! A megszüntetett *Dunántúl* után engedélyezték egy új irodalmi lap indulását. Tudod, nekünk annak idején nagy szerencsénk volt, hogy még a *Nyugatban* indulhattunk, úgymond a harmadik nemzedékként. Nekem az első, *Kút* című könyvemről Radnóti Miklós írt ám kritikát! Más idők voltak! Különben hidd el, senkinek se könnyű, fiam! Engem is

folyton vegzálnak a renitenskedéseim miatt! A fonyódi, családi nyaralónkat is kisajátították és kiutalták valami bolsevik családnak, akik baltával fenyegettek, mikor el akartam hozni néhány dolgot a házunkból! De bármennyire reménytelennek is tűnik, nem szabad, sosem szabad feladni! Én is folyamatosan fellebbezek a bíróságon. A továbbtanulásnál meg azt javaslom, hogy olyan szakot válassz, amely a költészetedben is hasznodra válik. A jogi kar talán nem a legszerencsésebb. S lehet, hogy beszélned kellene a bíróval is, aki elítélt, hátha tudna tenni valamit a rehabilitációd és a felvételi ügyében is. Fel a fejfel, Laci! És búcsúzóul szeretnék még adni neked a nemrég megjelent verseskötetemből, a *Mézöntőből!* *dedikál* Bertók Lacinak szeretettel, hogy bátran dolgozzon!

Fényváltás, az Öreg költő belép.

Öreg költő Kérem, én 1958-ban pofátlanul megkerestem segítséget kérő levelemmel azt a bírót, aki elítélt. Meglepődött, de továbbküldte leveletem Pécsre, barátjának, a pécsi jogi egyetem rektorának, persze ettől még nem vettek fel. '59 júniusában aztán újabb levelemre, a rehabilitációval kapcsolatban a következőket írta a bíró úr: „...a Legfelsőbb Bíróság is azt mondja, hogy a próbaidő sikeres eltelte automatikusan még nem rehabilitál... No, de írja csak meg, hogy mi a fenének is kellene most magának az a rehabilitáció? Az egyetemre akar bejutni? Tudniillik ez idő szerint csak a kegyelmi elhatározás keltétől számított 10 év múlva kérhetné a bíróságtól a rehabilitációt! Más út nincs, mint újabb kegyelmi kérvény az Elnöki Tanácshoz... de valami jó szocialista kapcsolatra – nem szeretem azt a régi reakciós kifejezést: »protekcóra« lenne szükség. Minthogy azonban egyelőre ez lehet az utolsó próba, nem kell elhamarkodni. Csak azután adjon be majd kérvényt, ha már ezeket a rakétatámaszpontokat kiépítette. Nosza rajta! Sok szeretettel és a régi őszinte barátsággal üdvözlő: Pápai Sándor”

Vésén akkor már én írtam szinte minden kérvényt, föllebbezést, beadványt, de

rehabilitációm ügyében csak 1962-ben mozdultam meg, amikor egy kicsit megemelték a fedőt, kiengedtek a börtönből súlyosabb ötvenhatos elítélteket is, elbocsátották állítólag a karhatalomtól a volt ávosokat. 1962-ben már könyvtáros voltam Nagyatádon, ahová úgy kerültem oda, mintegy a hátsó ajtón, hogy az egyik csurgói osztálytársam, aki közben elvégezte az egyetemet, és a kaposvári megyei könyvtárban dolgozott, el akart menni tanítani, és engem ajánlott maga helyett.

Változás, írógépkattogás

7. jelenet A „gonosz” Kellner

A Kaposvári Megyei Könyvtár Igazgatói irodája, kopognak.

Igazgató Igen, tessék! Az ajtó lassan kinyílik, a *Fiatalköltő* félve belép. Na, bátran, jöjjön be!

Fiatalköltő Jó napot kívánok, Igazgató elvtárs!

Igazgató Jöjjön csak! Ilyen rossz hírem van, hogy nem mer bejönni?

Fiatalköltő Nem, csak...

Igazgató Dehogynem! Én vagyok a gonosz Kellner! A haragos, emberevő Kellner, aki keresztbe nyeli le a könyvtárosokat! Hallott már rólam egyet s mást, nem igaz? Hát nálam rend van, az biztos, fiacskám! Rend és fegyelem! Na, jól van, Véséről jött egyenesen?

Fiatalköltő Igen. Sikerült beszereznem a kért ajánlásokat a télesztől és a KISZ-től is.

Igazgató Remek! Rakja csak ide az asztalra őket! Nagyon nyomja itt magát nekem a volt iskolatársa erre az állásra! De mi a helyzet a költészettel? Az utóbbi időben ritkán olvastam a verseit, pedig maga valóban tehetségesnek tűnt! Higgye el, őszintén beszélek, nem kenyerem a dicséret! Meg aztán én is írok egyébként, meséket elsősorban, majd küldök néhányat, ha érdeklí...

Fiatalköltő *kényszeredetten* Szívesen elolvasom.

Igazgató Mert volna mást mondani! *nevet* De visszatérve magához, miért hallgattak ilyen sokáig a múzsák?

Fiatalköltő Hát, nem könnyű erről beszélnem, Igazgató elvtárs! Az az igazság, hogy olyan témájú verseket is írtam, amiket nem kellett volna, és ezért hát úgymond problémáim voltak. Aztán elvittek munkaszolgálatos katonának, majd otthon napszámosként és írnokként alkalmaztak, egy ideje meg segédkönyvelőként, de nagyon szeretnék könyvtárban dolgozni, illetve tovább tanulni. *nagyot nyel* Csak a börtön miatt nem vesznek fel...

Igazgató *elgondolkodva* Hm, értem, valami ilyesmit gyanítottam! Tudja, a munkaszolgálatról én is tudnék magának mesélni, de az másfajta munkaszolgálat volt a világháború alatt, Breszt-Litovszkban. Aztán meg a szörnyűségek évada a terezíni haláltáborban. 48 kilósan, szívburokgyulladásal, de túléltem, pedig az utolsó napokban, mikor már közeledett a front, ciános sárgaborsó-főzelékkel akartak bennünket eltenni láb alól... Alig jöttünk haza néhányan... A zsidó iskolát, ahol előtte tanítottam, be is zárták a Berzsenyi utcában, de egyébként sem volt már kit tanítani... Volt egy régi fütyjelünk a feleségemmel. Amikor hazakerkeztem a táborból, a kaposvári házunk előtt az utcán rákezdtem, és ő rohant ki, mert három év után is emlékezett a dallamára... *fütyiül* Nem szoktam erről beszélni, de a maga története valamiért felkavarta bennem... *könnyes lesz a szeme, de aztán öszszeszedi magát...* hagyjuk is... tehát... Kaposvárra nem vehetem fel, ezért minimum fegyelmet kapnék, de ez maradjon köztünk, világos? Nagyatádon viszont lenne magának egy segédkönyvtárosi állás, ha elfogadja.

Fiatalköltő Nagy örömmel, köszönöm, Igazgató elvtárs!

Igazgató Hát ennyit tudtam segíteni! És még valami: ne adja fel a hitét! Ha én a munkaszolgálatban feladtam volna, most nem ülnék itt. És próbáljon megbocsájtani! Ha képes a megbocsájtásra, szabaddá válik. Különben megkeményedik belülről, mint én, hiába ássa el egyre mélyebbre és

mélyebbre a fájdalját... *ismét határozott hangra vált* Na, írjon jó verseket és becsülje meg magát Nagyatádon, mert csak addig tudom magáért a hátam tartani, amíg nem csinál valami ostobaságot, megértette?

Fiatalköltő Bizhat bennem, Igazgató elvtárs!

Igazgató Már felhívtam a nagyatádi igazgatót, szívesen fogadja, csak a Megyei Tanács Művelődési Osztályának kell még véglegesen engedélyeznie a kinevezést, de az nem lesz gond! A titkárnőm tájékoztatja a részletekről. *kezet nyújt* Viszontlátásra!

Változás, írógépkattogás.

8. jelenet Nagyatádi munkakezdés

A nagyatádi Kultúrház könyvtára.

Elnökhelyettes Á, szóval maga az?

Fiatalköltő *meglepődve* Igen, én vagyok!

Könyvtárigazgató Az Elnökhelyettes elvtárs a járási kultúráért felel, és szeretne néhány szót váltani Önnel!

Fiatalköltő Tessék, kérem!

Elnökhelyettes Megnézhetném a tanácsi papírt a jóváhagyásról?

Könyvtárigazgató *zavartan* Az már nálam van, itt az asztalon valahol... foglaljon helyet, Elnökhelyettes elvtárs! Itt is van! Az Elnökhelyettes leül, a Fiatalköltő és az Igazgató *álva maradnak.*

Elnökhelyettes Köszönöm. *olvas, feszült csend, míg újra megszólal* Nos, első látásra úgy tűnik, rendben van. Furcsa, nem értem... úgy tudom, maga börtönben is ült szervezkedés miatt, igaz?

Fiatalköltő Kérem, én néhány volt osztálytársammal Ady Endre Irodalmi Kört alapítottam '55-ben éppen ebben az épületben, és most furcsán érzem magam, de nagyon örülök, hogy újra itt lehetek és remélem, hogy...hogy...*megakad*

Könyvtárigazgató *belevág* Bocsánat, elnökhelyettes elvtárs, de Kellner Béla megyei igazgató elvtárs felelősséget vállalt a fiúért!

Elnökhelyettes Mondja, rokona magának a Kellner?

Könyvtárigazgató Nem, kérem.

Elnökhelyettes Hm, ez felettébb érdekes... *fenyegetően propaganda üzemmódba kapcsol* Bár tulajdonképpen ebből is látszik a párt demokratikus gondolkodása és ereje! Nagy a maguk felelőssége a kultúrában, elvtársak! Meg kell nyernünk a népi demokrácia ügyének a még mindig ingadozókat! Persze azt is tudjuk, hogy a régi bűnöknek nem szabad megismétlődniük! Dolgozzanak hát minden erejükkel a jövőért, a boldog, szocialista Magyarországot építéséért! Munkára fel, elvtársak, éljen a párt! *elviharzik*

Könyvtárigazgató *zsebkendőt vesz elő, és megtörli a homlokát* Hú, azt hittem, nehezebb lesz! Rosszul van? Egész elsápadt! Üljön le, öntök egy pohár vizet! Tessék!

Fiatalköltő Köszönöm! *iszik*

Könyvtárigazgató Tudja, egy helyi focistát akartak benyomni a maga helyére, hogy legyen valami alibi állása, miközben rugdossa a bőrt. Én jeleztem, hogy ez nem túl szerencsés, de hát ugye sokszor nem a hatékonyságot nézik, hanem a kapcsolatot. Még szerencse, hogy maga képbe került, és jóváhagyták a kinevezését a megyénél. Ez valóságos csoda, azt hittem, nagy botrány lesz!

Fiatalköltő Mi lesz a dolgom, Igazgató elvtárs?

Könyvtárigazgató Szervező könyvtáros lesz, és a községi könyvtárakat kell meglátogatnia, ellenőriznie és instruálnia a nagyatádi járás tizennyolc falujában. Tud motorbiciklit vezetni?

Fiatalköltő Tizenhat évesen volt egy motorbalesetem, azóta nem merek ráülni...

Könyvtárigazgató Nem baj, majd kitaláljuk! Most menjen haza, pihenje ki magát, és holnap reggel nyolckor találkozunk!

Fiatalköltő Igenis. *az ajtóból visszafordulva* Igazgató elvtárs! Én igazából mindig is könyvtáros szerettem volna lenni, ahol könyvek közelében lehetek, és nagyon örülök, hogy most itt vagyok! Viszont szeretnék tovább tanulni is. Beadnám a felvételimet a Pécsi Tanárképző Főiskolára, levelező tagozatra, ha nincs az Igazgató elvtársnak ellene kifogása...

Könyvtárigazgató Csinálja, ha bírja, de a könyvtári feladatait ugyanúgy el kell ám végeznie!

Fiatal költő Természetesen!

Könyvtárigazgató És milyen szakra jelentkezik?

Fiatal költő Magyar-történelemre. Idáig sehova sem vettek fel, de Takáts Gyula költőtől, a Megyei Múzeum Igazgatójától kaptam ajánlólevelet, amit két tanárnak kell majd megmutatnom, talán így sikerülhet.

Könyvtárigazgató Milyen sokan segítik! Valami tényleg mocoroghat magában! Aztán hogy a tehetség-e az, vagy csak a kukac, idővel úgyis kiderül! *nevet* Jöjjön, kikísérem, aztán eligazítom az utcákon az albérletéhez, hogy el ne tévedjen megint!

Fényváltás, belép az Öreg költő.

Öreg költő Már három éve könyvtáros és főiskolai hallgató voltam – '59-ben végül „felvételt nyertem” Pécsre –, amikor megint a rehabilitálásomat kértem, és kijött a rendőr Nagyatádon, kérdezgetni a főnökömet, a kollégáimat, a házinénimet, akinél albérletben laktam, és a szomszédokat, meg a mit tudom én, kiket, hogy mi a véleményük rólam, hogy ki is vagyok én. Aztán 1962 júliusában megjött az értesítés, hogy ilyen meg olyan rendelet alapján mentesültem a büntetőjogi következmények alól, de ettől még Nagyatádon ugyanúgy figyeltek, mint eddig, számon tartották, hogy kinek udvarlok, mennyi ideig maradok ott este valakinél. Egyszer több száz métert futottam valaki után az éjszakai félhomályban, akiről köztudott volt, hogy hivatásos követő, mert észrevettük későbbi feleségemmel, hogy megint jön utánunk, s amikor megálltunk a ház előtt, beállt a harmadik ház kapuja alá. Majd amikor észrevette, hogy futni kezdek felé, ő is futásnak eredt, és eltűnt a szomszédos utcában.

1963-ban meglett a főiskola, még ha levelező tagozaton is. Utána mindjárt (hogy miért csak akkor?) megnősültem. Meg voltam jelölve, de ha akartam, azt hihettem, hogy egyenrangú polgára vagyok a hazá-

nak. Már-már akkorát szippanthatok a levegőből, mint akárki, mint amekkorát tudok, s ha nem akartam bevallani, letagadhattam, hogy büntetve voltam. Megtört ez is, az is. Lett ott belül bennem, valahol nagyon mélyen egy rettenetes súly, egy kőhegy, egy vasbánya, ami húzott lefelé, de ami tartott is, hogy a szél irányába el ne repüljek, hogy gyanakodjak, tartózkodjak akkor is, ha talán nem kellene. S persze, azért mindig emlékezni kellett.

Fényváltás, alatta szól az „Ami szívemen a számon!” című korabeli táncdal.

*Ami szívemen a számon, nekem ez a modorom,
Ami szívemen a számon, tagadni sem akarom.
Ami szívemen a számon, s ha valaki nem ilyen,
Legyen bár az ideálom, nem lehet az esetem.*

*Furfangos nagy szavak, pompásan hangzanak,
De többet mégsem ér egy színes léggömbnél!
Én az ilyet ki nem állom, hazudni sem szeretek,
Ami szívemen a számon, te vagy akit szeretek.*

9. jelenet Nagyatádi szilveszter

Nagyatád, szilveszteri bál, a terem a szilveszteri hangulathoz feldíszítve 1964-es stílusban. Hátul helyi tánczenekar játssza épp az „Ami szívemen a számon!” című dalt, előttük táncolók és körben asztalok. Az előző jelenetben megismert Elnökhelyettes és Könyvtárigazgatóval iszik a Fiatal költő egy asztalnál.

Elnökhelyettes Nemsokára éjfél! Egy évvel megint okosabbak és bölcsőbbek leszünk, elvtársak! Egészség! *isznak* És arra is igyunk, hogy a rendezési tervet jóváhagyták magasabb szinten, úgyhogy a végén még város lesz belőlünk! *koccintanak, isznak*

Könyvtárigazgató Bár ott tartanánk már!

Fiatal költő Én úgy tudom, Elnökhelyettes elvtárs, hogy Nagyatád már kétszer is volt város! Egyszer Mátyás király idejében, egyszer meg a 18. században...

Elnökhelyettes Nézzenek oda, a kis helytörténészünk! *nevet* Mióta is él itt?

Fiatal költő Már öt és fél éve, Elnökhelyettes elvtárs!

Elnökhelyettes Hogy rohan az idő! Pedig néha úgy tűnik, mintha állna! Bár végül is, ha a szocializmus örök, mindegy is, hogy éppen mit mutat a naptár, nem igaz? *nevetnek* Tényleg, mikor akar már belépni a pártba?

Fiatal költő Én? Soha... vagyis hát a munkám mellett nem hiszem, hogy beleférne...

Igazgató Az elvtárs a könyvbarát vasárnapok fő szervezője a községekben, még a legkisebb településre is szállítunk vándorládát negyven-ötven könyvvel!

Elnökhelyettes Igen, tudom! És ezekről az eredményekről is be kell majd számolni a megyei értekezleteken! Jól van, erre még visszatérünk, Bertók! Megyek, megkeresem az asszonyt. Ne vegyék fenyegetésnek, de még koccintunk az idén! *nevetve el*

Könyvtárigazgató Na végre, hogy elment! Kérsz még egyet? *Választ sem várva önt, koccintanak, és felhajtanak még egy kupicát. Óvatosan körülnéz, suttogva.* Lacikám, elmondok neked valamit, de hétpecsétes! Tudod, amikor az utca túloldalán meglátok egy főelvtársat, megemelem a kalapom, és olyanokat szoktam mormogni, hogy lófasz a seggedbe, kinyalhatod, baromarcú, ilyeneket, ők meg általában széles mosollyal visszaköszönnek, hogy jónapot, üdvözlöm! Jó mi? *nevetnek*

Ávós 1. hozzájuk lép, láthatólag már sokat ivott Bertók László?

Fiatal költő Igen, én vagyok.

Ávós 1. Régóta figyelem magát! Ugyanazt csinálja most is, mint akkor!

Fiatal költő Bocsánat, de nem értem, miről beszél!

Ávós 1. Ugyanolyan rendszerellenes verseket olvasok az újságban magától, mint amikért elítélték!

Fiatal költő Kicsoda maga?

Ávós 1. Mindent tudok magáról, '55-ben Kaposváron szolgáltam, nem emlékszik?

Fiatal költő De hiszen az ÁVH-t megszüntették...

Ávós 1. *öntelten* Civil állásokban dolgozunk tovább!

Fiatal költő Na idefigyeljen, nem érdekel engem, kicsoda maga, hagyjon békén minket, megértette?

Ávós 1. Miért? Mi lesz, ha nem?

Fiatal költő *emelt hangon* Utoljára mondom, hogy menjen innen, mert isten bizony...

Könyvtárigazgató Ne, Laci, hagyjad, nem szabad, gyere, menjünk!

Fiatal költő Én nem megyek, menjen ez a szemét!

Ávós 1. Tudtam ám én, hogy nem lett volna szabad magát kiengedni, de most majd bekísérheti a kedves felesége is!

Fiatal költő A szemét anyádat!

Könyvtárigazgató Könyörgök, hagyj abba, ebből bajunk lehet!

Ávós 1. Mit mondtál, te gané? Ezt még megbánod!

Majdnem összeverekednek, az éppen visszatérő Elnökhelyettes odarohan a dulakodókhoz, és a Könyvtárigazgatóval együtt szétválasztják őket. A többi szilveszterező úgy tesz, mintha nem vették volna észre a történéseket, szól a zene és folyik tovább a mulatság.

Elnökhelyettes *megragadja a volt Ávós zakóját* Fogd be a szád, a ti időtök lejárt! Takarodj innen, vagy rendőrrel vitetlek el!

Ávós 1. *megigazítja az öltönyét* Jól van, jól van, megyek már! Bár én a maguk helyében nem nagyon védeném az ilyen alakokat! *Fiatal költőhöz* Vigyázz, kicsi lesz ám Nagyatád kettőnknek, barátocskám! *ki*

Elnökhelyettes Ne vegyék a szívükre! Egy hülye részeg, semmi több!

Könyvtárigazgató Gyerünk, gyorsan igyunk egyet a nagy ijedtségre!

Fiatal költő Nem, a legjobb lesz, ha hazamegyünk, megkeresem Erzsit! Boldog Új Évet mindenkinek!

A Fiatal költő el, a háttérzene felerősödik, fényváltás, az Öreg költő belép.

Öreg költő A hatalom vágya millió szállal szötte, szövi át az egész szerkezetet. Hiába ütöd le a fejét, a hetediket is, a test tovább mozog. Míszlikbe apríthatod, a míszlik rángatódzik. Élőlény, amely magába épí-

tett minden élt, s mindaddig önmaga, amíg jól át nem sütöd, föl nem zabárod, meg nem emészted. Aztán az egyik része elég, a másik kiürül, a harmadik, a harmadik meg ugye, benned marad, beléd épül, tovább él, lappang, működik. Mint némely betegségek vírusai, bacilusai, amelyek szinte mindig, mindenkiben benne vannak, s amikor a szervezet legyengül, amikor az ellenálló képesség csökken, az adott pillanatban támadnak. Könyörtelenül.

Azon a szilveszter éjjelen annyira megriadtunk a feleségemmel, hogy otthagytva csapat-papot, állásunkat, lakásunkat, szülőmegyénket, fél év múlva száz kilométerrel arrébb, Pécsen, albérletben, idegenek között kezdtünk „új életet”. De aztán alig, hogy megérkeztünk, én vissza akartam szökni Nagyatádra. Annyira ijesztőnek, megalázónak és kilátástalannak tűnt a helyzetem, hogy úgy éreztem, elpusztulok. Azért elmentem az akkor negyvenkilenc éves Csorba Győző költőhöz elbúcsúzni, akit bár személyesen ismertem, de akkor beszélgettem vele először hosszabban. *Változás, írógépkattogás.*

10. jelenet Csorba Győző

Csorba Győző dolgozószobájában a Baranya Megyei Könyvtárban.

Fiatall költő zaklatottan belép Búcsúzni jöttem!

Csorba Győző Mi a baj, Laci?

Fiatall költő Nem megy nekem ez a nagyvárosi élet... idegen vagyok, hiába végeztem itt a főiskolát. A feleségemnek nincs munkája, csak Vasason sikerült albérletet találnunk. Úgy döntöttünk, visszamegyünk Nagyatádra!

Csorba Győző De hiszen alig egy hónapja érkeztetek!

Fiatall költő Úgy érzem, hogy nem bírom tovább, belepusztulok. Én egész életemben Somogyban éltem, hiányzik a megszokott közeg! Ha Nagyatádra nem is vesznek vissza, csak sikerül könyvtárosként elhelyezkednem a megyében. Ha végképp nincs

más, akkor meg hazaköltözünk Vésére, de itt úgy érzem, hogy kivet magából a város.

Csorba Győző Hány éves vagy?

Fiatall költő Harminc. De azt érzem, már nincs erőm megint mindent újrakezdeni! Persze közben érzem, hogy Somogyban meg kísértene a múlt, minden, amiről te is tudsz! Őszintén szólva, nem tudom, mit csináljak...

Csorba Győző A feleségednek előbb-utóbb lesz munkája, a várost meg egy éven belül jobban megszokod! Persze nekem könnyű mondani, én itt születtem, minden ideköt. A kérdés az, hogy költő akarsz-e lenni, és milyen költő.

Fiatall költő Hogy érted ezt?

Csorba Győző Ha azzal állítottál volna be, hogy Budapestre akarsz költözni, azt még szomorúan, de megértettem volna, hiszen ott van az irodalom központja. Sajnos ilyen vízfejű ország vagyunk, lettünk. De költőként visszamenni Nagyatádra? Eltemeted magad.

Fiatall költő Ott kiismerem magam és engem is ismernek.

Csorba Győző Ide jártál főiskolára, az indulása óta publikálsz a *Jelenkorban*. Persze most ott sem egyszerű a helyzet mióta szétverték a szerkesztőséget...

Fiatall költő Sajnos. Viszont írni, írni végül is bárhol lehet.

Csorba Győző Az igaz, de nem mindegy, mit, és van-e olyan környezet, amely érdemben visszajelez a verseidre. Tudod, az én fiatal koromban Pécs és Baranya vezetői arról álmodoztak, hogy Pécs lesz egyszer a magyar Athén. Hogy írók, költők, művészek éljenek, dolgozzanak ebben a városban. Weöres Sanyinak és nekem, az akkori legfiatalabbaknak állást teremtettek. Persze, most más időket élünk, de Pécsset nem csupán elkezdni, hanem folytatni is lehet a költői mesterséget.

Fiatall költő Hát... nem tudom.

Csorba Győző Szerintem a legjobb időben érkeztél, és hálás lehetsz annak, aki beléd kötött szilveszterkor és idáig futottatok miatta! Sokszor nem lehet tudni az életben, hogy egy rossz dolog is hogyan löki előre az embert. Ne feledd: „A kis káosz nagy geometria!”

Fényváltás, Öreg költő belép.

Öreg költő Győzőnek hála maradtunk Pécsen. Hamarosan megszületett a fiam, aztán harmincöttről harmincyolc éves koromig azt az egyetemem is elvégeztem, ahová érettségi után legelőször jelentkeztem, s ahová akkor nem vettek föl. „Mi a fenének” kell ez? S miért, hogy csak ekkor, ez után a diplomám után „találok magamra” költőként is? Magamra talállok-e? A rehabilitációs papír a fiókban pihen, s igaz, hogy ha az utcán rendőrt látok, és megtehetem, még mindig átmegyek a másik oldalra, ha egy vendéglőben, ha nyilvános helyen leülök, ösztönösen körülnézek, s ha beszélgetek, utána is tekintetek erre-arra, ki ül, kik ülnek a szomszédomban, de már-már eszembe se jut, hogy arra a papírra valaha szükségem lehet. Azazhogya, ki tudja?

Huszoney esztendővel az ítélet után a Magyar Írók Szövetsége dél-dunántúli csoportjának tagjai megválasztanak a titkárnak. Mit sem sejtve arról, hogy ez bizalmi pozíció, elvállalom. Másnap reggelre, nem tudni kik, összetörök a kapu mellett az írócsoport üveg cégtábláját, s még azon a napon az életrajzommal együtt sürgősen bekéretnek a megyei pártbizottságra, ahol akkor járok életemben először, a rehabilitációs papírommal együtt.

Fényváltás, heves írógépkattogás.

11. jelenet A pécsi Pártbizottságon

Párttitkár Az életrajza szerint 1962-ben rehabilitálták, ugye?

Fiatalköltő Igen, kérem.

Párttitkár Lássuk csak... *méregeti, nézegeti a rehabilitációs papírt* Ez nem jó!

Fiatalköltő Hogyhogy nem? Benne van, hogy mentesültem a büntetőjogi következmények alól!

Párttitkár Az valóban benne van, Bertók elvtárs, de az nincs, hogy téves volt az ítélet és nem követett el bűnt. Na, most mit csináljak, mondja meg, mit csináljak magá-

val? *telefonál* Halló, Szederkényi elvtárs? Nem jó a papír..., így nem lehet titkár... De miért nem választottak valaki mást? ... Titkosan? ... Hogyan? ... *nagyot sóhajt* Rendben, de magáé a felelősség, megértette? ... Majd meglátom! ... Viszonthallásra! *lecsapja a telefont* Jót álltak magáért. Megköszönheti a főszerkesztője szocialista kapcsolatainak! Tényleg egyhangúlag szavazták meg mind a tizenketten?

Fiatalköltő Igen, kérem, én először nem is akartam elfogadni a jelöltséget, de Pákolitz elvtárs tizenöt év után belefáradt a titkári teendőkhöz, más meg nem akarta vállalni.

Párttitkár Mióta tagja az Írószövetségnek?

Fiatalköltő Három éve, kérem.

Párttitkár És a *Jelenkor* szerkesztőbizottságának?

Fiatalköltő Egy éve.

Párttitkár Csak? Ezt nem értem... Mindenesetre a személyi papírjait a pártbizottságon őrizzük ezután, ilyen bizalmi állásnál ez így működik! Hány évesen is ítélték el izgatás miatt?

Fiatalköltő Tizenkilenc voltam, majdnem húsz.

Párttitkár Na látja, ez a különbség közöttünk! Én már tizenhét éves koromban tudtam, hogy hol a helyem az életben. Nem hóbörögtem meg követelőztem, hanem tettem, amit kellett. Na, de hát nem vagyunk egyformák, ugyebár.

Fiatalköltő Nem.

Párttitkár Aztán hogy állunk ezzel a párttagsággal?

Fiatalköltő Kérem, bocsánat, de nekem erre nincs időm. Ott a könyvtárosi meg a szerkesztőségi munkám, a versírás, a család...

Párttitkár Ha belépne a pártba, a rehabilitációval se lenne több gondja, meg aztán új kapuk is megnyílhatnának.

Fiatalköltő Kérem, én alkatilag alkalmatlan vagyok a politizálásra, én csak szeretném rendesen elvégezni a dolgaikat.

Párttitkár Pedig a Városi Könyvtárnak éppen egy ilyen agilis igazgatóra lenne szüksége!

Fiatalköltő Ha szakmailag alkalmasnak találnának, akkor elgondolkoznék rajta.

Párttitkár Nagy csirkefogó maga, Bertók elvtárs, hallja-e?

Fiatal költő Akkor elmehetek, kérem?

Párttitkár Most még igen. De azért ne higgyék ám ott a *Jelenkornál*, hogy azt csinálnak, amit akarnak! Váltottunk mi már le főszerkesztőt is, és a fegyelmi sem gyerekjáték! Világos?

Változás, fényváltás, írógéphang.

12. jelenet Az *Öreg költő pécsi lakásának dolgozószobája 2015-ben.*

Öreg költő Amikor elbizonytalanodtak, mert már annyi volt a hazugság, hogy nem lehetett egy még nagyobb az összes addig betakarni, a kis hazugságok meg kibújtak az elővigyázatosan és hatóságilag lezárt dobozokból is, s ott csúsztak-másztak, vonaglottak a lábak alatt, amikor nyilvánvalóvá lett, hogy az úgynevezett mindennapi embernek legalább két arca van, s mindig is az volt, s két nyelve, két magatartásformája: az egyik kifelé, az elvárásoknak, a másik befelé, a családnak, a barátoknak, önmagának, s hogy ez befelé olyan makacsul őrzi a múltat, mindent, amiből lett, hogy azt „végképp eltörölni” nincsen erő – amikor már ők maguk is, s egymás között is ki merték mondani, hogy megkettőződtek, hogy a király meztelen... Kérem, itt vége is a történetnek. S tessék úgy gondolni rá, hogy meg sem történt. Erről is papírom van. A fiókomban legfölül azt az iratot őrzöm, amelyben a Somogy Megyei Bíróság törvényesen igazolja, hogy elítélésemet semmisnek kell tekinteni:

A Somogy Megyei Bíróság Bertók László elítélt kérelmére az 1990. évi XXVI. törvény 3. szakasza alapján a következőket igazolja: Bertók László-t, születési idő 1935. december 6. születési helye: Vése, anyja neve: Papp Zsófia, a Kaposvári Megyei Bíróság az 1955. év október 20. napján kelt B. 0052/1955/6. számú és 1955. év november 1. napján jogerőre emelkedett ítéletével 1 rendbeli népi demokratikus államrend elleni izgatás

büntette (BHÖ. 2.pont b alpont) miatt 8 (nyolc) hónapi börtönre, 3 (három) év közügyektől eltiltásra és ingatlan vagyónuk elkobzására ítélte. Ezt az elítélést az 1990. évi XXVI. tv. 1. §-ban írt rendelkezés folytán semmisnek kell tekinteni.

A szabadságvesztésből kitöltött idő:

1955. augusztus 19-től 1955. október 21-ig, 1956. március 27-től 1956. április 13-ig.

Kaposvár, 1990. év június 28. napján
dr. Szollár Pál bírósági elnök

Már ennek is sok ideje... És akkor? Ennyi? Tényleg úgy, mintha meg se történt volna? És mit jelent ez az egész egy ma már nyolcvanéves vénembernek, nekem, és vajon jelent-e valamit a mai tizenkilenc-húszéveseknek? Talán annyit sem, mint nekünk annak idején az öregek első világháborús történetei? S vajon száz év múlva lesz-e, akit érdekelhet ez? Egy költőt talán, aki még tud magyarul írni rólunk, egy mocorgó vízcsepp, aki megpróbálja majd megérezni, megérteni az akkori óceánt az egykori áramlások, a múltunk ismeretében? S most, annyi évvel a rendszerváltás után miért hullámszik még ennyire velünk ez az egész? Vagy csak én imbolygok a fedélzeten? Végül is mindegy... le van tojva... különben is huszonöt éve már, ötven éve már, hatvan éve már, meg az egész élet már...

Felhangzik a költő Ó, az a hol volt vicinális című versének a Szélkiáltó együttes által megzenésített változata, fény alatta lassan le:

*Ó, az a hol volt vicinális,
hideg is, büdös is, meg ráz is.
Izzik a kocsiban a kályha,
s jégvirág fagy az ablakára.*

*Ó, hatvan éve, ötven éve
hol nem volt, hol a világ vége?
Volt egyszer egy... Micsoda álmok!
Marcalik, Pécsek, Nagyatádok.*

*Diákok, kofák, gyalog népek,
ó, mind valami messzeséget.
S mi volt? Vonat volt! Sínek voltak.
S Óperencián túl a holnap.*